

Gintautė ŽIBĖNIENĖ

Vilniaus kolegija • Vilnius College

NEUNIVERSITETINIŲ STUDIJŲ PROGRAMŲ ĮGYVENDINIMO VERTINIMAS: KOLEGIJŲ ABSOLVENTŲ POŽIŪRIS

ASSESSMENT OF NON-UNIVERSITY STUDY PROGRAMME REALISATION: VIEWPOINT OF COLLEGE GRADUATES'

SANTRAUKA

Straipsnyje pateikiami Lietuvos kolegijų absolventų požiūrio į neuniversitetinių studijų programų realizavimą apibendrinti tyrimo rezultatai. Absolventų nuomonės tyrimas atskleidžia jų požiūrį į: 1) studijų programos turinį, 2) dalykų turinį ir jų dėstymo kokybę, 3) praktinį mokymą ir profesinę praktiką, 4) materialinių sąlygų studijų programai sudarymą, 5) dėstytojų veiklą.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

- *Neuniversitetinių studijų* programa – vienos pakopos į praktinę veiklą orientuotos profesinės studijos aukštojoje mokykloje, sudarančios sąlygas įgyti taikomaisiais moksliniais tyrimais ir (ar) taikomąja moksline veikla grindžiamą profesinę kvalifikaciją (LR aukštojo mokslo įstatymas, 2000).
- *Rodiklis* – kokybinis ir kiekybinis veiklos rezultatų požymis, sudarantis sąlygas geriau atskleisti tam tikro objekto veiklos rezultatus, jo kokybės ir kiekybės išraišką
- *Studijų kokybės užtikrinimas* – sistemingos procedūros, padedančios vertinti ir valdyti veiklos, turinio ir dokumentų kokybę ir užtikrinti studijų kokybės vertinimo sistemos funkcionavimą bei monitoringą, kurie garantuotų kokybę jos palaikymą ir tobulinimą.
- *Studijų kokybės vertinimo dalyviai* – asmenys tiesiogiai arba netiesiogiai dalyvaujantys vertinimo procese ar kitaip darantys įtaką įvertinimo išvadoms.
- *Studijų programos įvertinimas* – sprendimas, faktas apie vertinimo procese nustatytą kokybės lygį ir atskleidžiantis esamą situaciją.
- *Studijų programos vertinimas* – procesas, kurio metu stebima ir tiriama, studijų kokybė įvairiais aspektais ypatingą dėmesį kreipiant į studijų turinį ir jo realizavimą; sutartinių požymių visuma, rodanti koku būdu yra tenkinami studentų, darbdavių ir visuomenės poreikiai, regionų ir Europos tikslai, atskirų šalių dokumentuose nustatyti reikalavimai atsižvelgiant į inovacijų ir technologijų kaitą.
- *Vertintojai, vertintojų grupė, ekspertai* – kompetentingi asmenys, nustatantys studijų kokybės lygį.

ABSTRACT

The article presents the generalised findings of the research into the Lithuanian college graduates' viewpoint towards the realisation of non-university study programmes. The graduates' opinion research revealed their viewpoint towards: 1) the curriculum of the study programme, 2) the subject content and its teaching quality, 3) practical training and professional activity practice, 4) creation of material conditions for the study programme realisation, 5) teacher activity.

DEFINITIONS OF KEY WORDS

- *Non-university study* programme – one level practice-oriented professional studies at a higher education institution, creating conditions to acquire a professional qualification based on applied scientific research and (or) applied scientific activity (LR Law on Higher Education, 2000).
- *Indicator* – feature of qualitative and quantitative activity outcome, creating conditions better to reveal the activity outcomes of a certain object, manifestation of its quality and quantity.
- *Study quality assurance* – systematic procedures which help to assess and manage the quality of activity, content and documents and ensure the functioning and monitoring of study quality assessment system, which would guarantee quality, its maintenance and development.
- *Participants of study quality assessment* – persons who directly or indirectly participate in the assessment process or have impact upon evaluation conclusions in other ways.
- *Study programme evaluation* – decision, fact about the level of quality determined in the process of assessment, revealing the current situation.
- *Study programme assessment* – process, during which the study quality is observed and researched in various aspects, paying particular attention to study content and its realisation; totality of conventional features which indicates how the needs of learners, employers and society are satisfied, how regional and European objectives are achieved, and how the requirements, identified in the documents of various countries with due regard to innovation and technology change, are met.
- *Assessors, assessment group, experts* – competent people who determine the level of study quality.

IVADAS

Tarptautiniuose dokumentuose ir teorinėje literatūroje ypatingas dėmesys skiriamas studijų kokybės užtikrinimui, patrauklios Europos aukštojo mokslo erdvės kūrimui. Deklaruojama tezė, jog kvalifikuotai parengta ir tinkamai įgyvendinama studijų programa – svarbi aukštojo mokyklos prestižo dalis (Broadfoot M. Patricia 1996; Hämäläinen, Haakstad, Kanagasniemi ir kt. 2001; Copenhagen Declaration, 2002; Higher Quality, 1999). Parengta studijų programa ir jos įgyvendinimas – svarbi sąlyga siekiant aukštojo mokslo studijų kokybės. Ryškiausias pastarųjų metų Lietuvos švietimo reformos ir skyrium imant aukštojo mokslo kaitos požymis – spartus studijų proceso plėtojimas kolegijose, suteikiančiose aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą. Jį skatina siekimas įgyvendinti Lietuvoje (įstojus į ES) bendrus Europos šalių švietimo erdvės principus, realizuoti strateginiuose aukštojo mokslo dokumentuose, pvz. Bolonijos deklaracijoje, (Bologna Declaration 1999) propaguojamas kokybės užtikrinimo idėjas. Studijų kokybės vertinimo poreikį taip pat skatina per pastaruosius 10 metų ypač išaugęs studijuojančiųjų aukštosiose mokyklose skaičius¹. Sparti studijų programų, įskaitant ir neuniversitetines, plėtra skatina dar labiau domėtis studijų kokybe, ypač studijų programų studijų turinio ir realizavimo dalykais.

Studijų programos vertinimas – prielaida studijų kokybei užtikrinti, būtinas studijų kokybės užtikrinimo sistemos komponentas. Tačiau studijų programos vertinimas įgyja didžiausią prasmę tik kaip daugkartinis, nuolat besitęsiantis procesas, apimantis stebėjimą, analizę, tobulinimą su periodiškai vis pasikartojančiu įvertinimu, kai tame vertinime dalyvauja įvairių grupių atstovai. Teorinės literatūros analizė rodo, kad studijų programos vertinimo procese dalyvauja įvairių visuomenės grupių atstovai: daug pasiekę atitinkamoje vertinimo srityje šalies ekspertai (pvz., kolegijų ir universitetų dėstytojai profesionalai), šalies ekspertai iš vertinamai sričiai strategiškai svarbių institucijų, darbdavių ir profesinių sąjungų atstovai, tarptautiniai ekspertai, studentai ir/arba aukštojo mokslo absolventai, vertinimą organizuojančios institucijos darbuotojai (Quality procedures in European Higher Education, 2003; LeMaitre, 2003). Iš minėtos literatūros analizės taip pat matyti asmenų, atliekančių studijų programos vertinimą, sudėties ir funkcijų kitimas. Ypač ryškus darbdavių, vertinančių studijų programos turinį ir realizavimą, vaidmuo. Dėstytojo funkcijų kitimas, atskleidžiant jo kaip vertintojo ir konsultanto galimybes ir svarbą, taip pat analizuojamas ir pagrindžiamas aptariamoje literatūroje (Bromme, 2002; Pukelis, 1995). A. I. Vroeijenstijn dar labiau išplečia studijų kokybės vertintojų ribas, čia įtraukdami ministrų ir parlamento lygmens asmenis (1995, p. 31). T. Lindeberg, S. Riemann (2002) pabrėžia visų vertinimo proceso dalyvių, įskaitant studentus

INTRODUCTION

A particular attention in international documents and literature is paid to study quality assurance and creation of attractive European higher education area. The thesis is declared that a qualified and properly realised study programme is an important part of higher education institution prestige (Broadfoot M. Patricia 1996; Hämäläinen, Haakstad, Kanagasniemi, et al 2001; Copenhagen Declaration, 2002; Higher Quality, 1999). The prepared study programme and its realisation is an important precondition for the pursuit of higher education study quality. The most vivid feature of recent Lithuanian educational reform, particularly the change in higher education, is a rapid development of the study process in colleges, which provide non-university higher education. This development is enhanced by the aim to implement European educational area principles in Lithuania (having entered the EU) common to the European countries and to realise quality assurance ideas proposed in strategic higher education documents, for instance Bologna declaration, (Bologna Declaration 1999). The demand for study quality assessment is also fostered by the increased number of students studying at higher education institutions in the recent 10 years¹. Rapid development of study programmes including non-university ones enhances the interest in study quality particularly in study programme curriculum and realisation.

Study programme assessment is a precondition for study quality assurance and a necessary component of study quality assurance system. However, study programme assessment becomes most important only if it is performed as a repeated and continuous process, embracing observation, analysis, and improvement with periodically repeated evaluation when this assessment involves representatives of various groups. The analysis of theoretical literature shows that representatives of various societal groups participate in study programme assessment: experts who have achieved a lot in the area being assessed (e.g., professional teachers in colleges and universities), experts of the country from the institutions that are strategically important for the assessed area, employers, representatives from trade unions, international experts, students and/or higher education graduates, employers from assessment organising institutions (Quality procedures in European Higher Education, 2003; LeMaitre, 2003). The above mentioned literature analysis also indicated the change in the composition and functions of the persons who perform study programme assessment. The role of employers in assessing study programme curriculum and its realisation is particularly high. The literature under discussion also analyses and substantiates the change in teacher functions, revealing the possibilities and importance of teacher's role as assessor and counsellor (Bromme, 2002; Pukelis, 1995). A. I. Vroeijenstijn expands the limits of study quality assessors even more by including the persons on the level of ministers and parliament (1995, p. 31). T. Lindeberg, S. Riemann (2002) emphasise the cooperation between all the participants of

¹ 1994–1995 m.m. profesinėse mokyklose mokėsi 45 150 mokinių, aukštesniosiose – 24 034, aukštosiose – 51 482 studentų (Profesinis rengimas kaip priemonė užtikrinti socialinę ir ekonominę koheziją, 1999). O 2003–2004 m. profesinėse mokyklose jau mokėsi 44 403 mokiniai, kolegijose studijavo 40 472, o universitetuose – 130 245 studentai (Statistikos departamento leidinio „Švietimas 2003“ duomenys).

¹ In 1994–1995 the number of students at vocational education and training schools was 45 150, at advanced vocational schools it was 24 034, at higher schools – 51 482 students (Profesinis rengimas kaip priemonė užtikrinti socialinę ir ekonominę koheziją, 1999). Whereas in 2003–2004 the number of students at vocational education and training schools was 44 403, at colleges - 40 472, at universities – 130 245 students (Data in “Švietimas 2003” by Department of Statistics).

ir švietimo politikus, kooperaciją siekiant studijų kokybės. Visuotinės kokybės vadybos principų taikymas padėjo sustiprinti studentų ir absolventų nuomonių reikšmę vertinimo procesui. Studentų ir absolventų vaidmuo vertinimo procese didėja, kyla jų nuomonės svarba vertinimo išvadoms². Kuriant neuniversitetinių studijų sektorių Lietuvoje studijų kokybės vertintojai taip pat atsižvelgia į studentų nuomonę, nes studentai prisideda prie studijų kokybės užtikrinimo. Tačiau iki šiol Lietuvoje vis dar nepakanka kompleksinių tyrimų, kurie padėtų atskleisti besimokančiųjų ir absolventų (ypač kolegijose), kaip vertinimo proceso dalyvių, požiūrį į studijų programų turinį ir jo realizavimą. Straipsnio autorės disertacijoje nustatyta, kad studentai dažnai išskeldavo panašias problemas kaip ir ekspertai ar net padėdavo jiems išsamiau tas problemas apibūdinti.

Straipsnio tikslas – pateikti kolegijų absolventų požiūrį į neuniversitetinių studijų programų įgyvendinimą. Šiam tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: sudaryti anketą, kurioje būtų remiamasi reikalavimais, išskeltais neuniversitetinių studijų programų turiniui ir neuniversitetinių studijų organizavimui; apklausti absolventus iš visų pirmajame etape (2000m.) įsteigtų kolegijų, studijuojančiuosius pagal visas neuniversitetinių studijų programas; absolventų apklausos duomenų analizei pritaikyti kompiuterizuotą programą.

1 TYRIMO ORGANIZAVIMAS

Minėtas tyrimas buvo atliktas 2003 m. Buvo tirama pirmoji kolegijų absolventų laida. Tai straipsnio autorės disertacijoje atlikto kompleksinio tyrimo dalis.

Tyrimo imtis. Buvo tirta 6 pirmųjų kolegijų (Vilniaus, Kauno, Utenos, Alytaus, Kauno verslo, Vilniaus kooperacijos), įsteigtų 2000 m. absolventai. Tyrimo dalyvavo 781 absolventas iš į sąrašus įtrauktų ir studijas turėjusių baigti 4502 absolventų³. Respondentai pasirinkti iš visų⁴ pirmųjų valstybinių ir nevalstybinių kolegijų ir visų studijų krypčių neuniversitetinių programų.

Tyrimo metodai: teorinės literatūros ir dokumentų analizė, absolventų apklausa (anketa). Duomenys analizuoti pritaikius intervalinių skalių konstravimo metodą ir kompiuterizuotą programą PAULA (Bitinas, 1998), o turinio (kontentinės) analizės metodai pasitelkti apdorojant anketos klausimų komentarus.

Anketa absolventams parengta atsižvelgiant į 1999–2002 m. taikytus neuniversitetinių studijų pro-

study process assessment, including students and politicians of education, aiming at study quality. The use of total quality management principles helped to strengthen the importance of student and graduate attitude to the assessment process. The role of students and graduates in the assessment processes and the importance of their opinion for the assessment conclusions are increasing². Creating a sector of non-university studies in Lithuania, study quality experts pay due regard to the students' opinion, as students can greatly contribute to study quality assurance. However, in Lithuania, there is lack of complex research which could reveal the approach of students and graduates (particularly in colleges), as assessment project participants, to the study programme curriculum and its realisation. The author of the article identified similarities in student and expert assessment: students often raise similar problems as experts or even help the experts to define these problems in a more comprehensive way.

The purpose of the article is to present the viewpoint of college graduates towards the realisation of non-university study programmes. For this reason, the following objectives were set: to design a questionnaire based on the requirements raised for non-university study programme curriculum and organisation of non-university study programmes; to survey the graduates from the first colleges founded during the first stage (in 2000), who studied according to all non-university study programmes; to apply a computerised programme for the analysis of the survey data.

1 RESEARCH ORGANIZATION

The mentioned above research was performed in 2003. It investigated the first year college graduates. It is part of a complex doctoral dissertation research performed by the author.

Research sample. The research participants were graduates from 6 first colleges (colleges of Vilnius, Kaunas, Utena and Alytus cities as well as Kaunas Business College and Vilnius Cooperation College) established in 2000. 781 graduate students participated in the research from the cohort of 4502 graduates enrolled in the student lists and supposed to graduate³. The respondents were chosen from all⁴ first state and private colleges and all study fields in non-university programmes.

Research methods: theoretical literature and document analysis, graduate survey (questionnaire). Data were analysed by applying an interval scale construction method and computerised programme PAULA (Bitinas, 1998), whereas the content analysis methods were applied in processing the comments to the questions.

The questionnaire to the graduates was designed taking into account non-university study programme curriculum as-

² P.vz., vertintojų organizuota studentų apklausa taikoma Albanijoje, Čekijoje, Indonezijoje, Islandijoje, Jamaikoje, Norvegijoje, Suomijoje, Šveicarijoje.

³ Šaltinis – Lietuvos mokslo taryba. Studijų komisijos darbo grupė. (2004a). Pastaba: Statistikos departamento duomenimis, 2000 m. į kolegijas įstojo 3547 studentų. Lietuvos kolegijų direktorių konferencijos prezidento duomenimis, skaičių neatitikimai susidarė dėl to, kad dalis studentų iš aukštesniųjų studijų perėjo į neuniversitetines studijas.

⁴ Vienas respondentas nedalyvavo, nes pasikeitė jo statusas, jis studijuoja universitete.

² E.g., student survey organized by experts is applied in Albania, the Czech Republic, Indonesia, Island, Jamaica, Norway, Finland, Switzerland.

³ Source – Lithuanian Science Board Study Committee working group (2004a). Note: According to the data of the Statistics department, in 2000, the enrollment of students in colleges was 3547. According to the data presented by the president of the conference of Lithuanian college directors, the discrepancy in figures is due to the fact that part of the students transferred from vocational advanced studies to non-university studies.

⁴ One student did not take part due to the change in her status; she is studying at the university.

gramų turinio vertinimo rodiklius. Anketą sudarė 62 klausimai, suskirstyti į penkias grupes: 1) bendras studijų programos turinio vertinimas; 2) dalykų turinio ir jų dėstytojų kokybės vertinimas; 3) praktinio mokymo ir profesinės praktikos vertinimas; 4) materialinių sąlygų sudarymo studijų programai įgyvendinti vertinimas; 5) dėstytojų veiklos vertinimas. Kiekviena klausimų grupė analizuota kaip atskira skalė. Buvo apskaičiuota visų intervalinių skalių rezultatai: respondentas, į visus skalės klausimus atsakęs neigiamai, vertintas nuliui, o į visus klausimus atsakęs teigiamai („taip“), gavo aukščiausią 1000 balų įvertį. Tačiau siekiant vaizdžiau pateikti tyrimo duomenis kiekybinės skalės buvo transformuotos į keturių rangų gradacines skales, o respondentų įverčiai apibūdinti žodžiais *pozityvus, iš dalies pozityvus, iš dalies neigtyvus, negatyvus*. Šitokiu būdu pateikus duomenis apie respondentų požiūrį į studijų programas, galima aiškiau apibūdinti ir interpretuoti išorinių veiksnių (kolegijų, kurias baigė absolventai, jų tipų, geografinio pasiskirstymo, studijuotų programų, respondentų lyties) įtaką požiūriui į programas ir studijas. Tačiau šiame straipsnyje tokie aspektai neanalizuoti.

Anketoje respondentams pateikti uždari klausimai. Respondentai, atsakydami į trijose skalėse pateiktus klausimus, turėjo pritariti ar nepritariti (siūlomi atsakymai *taip, iš dalies taip, iš dalies ne, ne*); atsakydami į kitose dviejose skalėse esančius klausimus, jie turėjo rinktis vieną iš šių atsakymų: *visi ar beveik visi, dauguma, kai kurie, nė vienas*. Siekiant detaliau išsiaiškinti respondentų nuomonę ir sudaryti jiems sąlygas nevaržomai savo nuomonę pareikšti, buvo galima kiekvienu klausimu parašyti savo nuomonę.

2 BENDRASIS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDIJŲ TURINIO VERTINIMAS

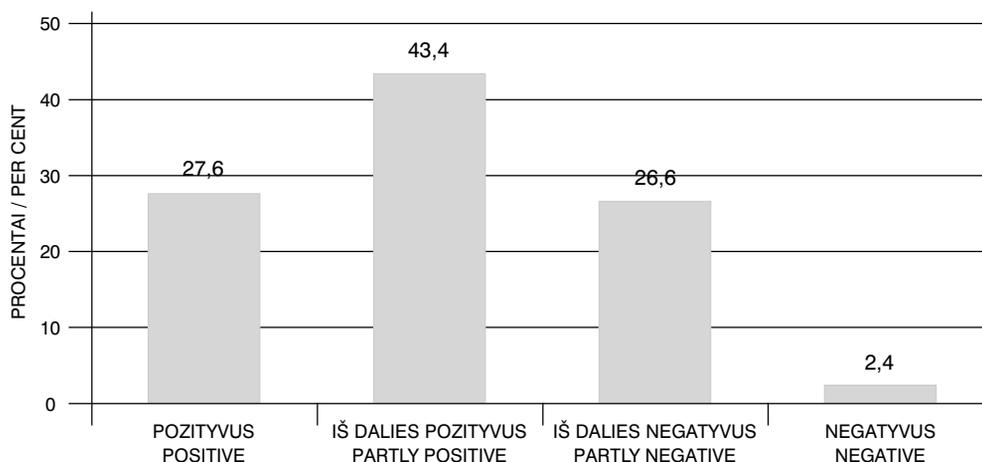
Apibendrinta respondentų nuomonė apie studijų programos turinio kokybę ir jos įgyvendinimą yra gana pozityvi, nes dauguma (71 proc.) absolventų rinko teigiamą (pozityvų ir iš dalies pozityvų) įvertį. Tik 2,4 proc. studijas įvertino negatyviai (žr. 1 pav.). Didžiausią vertę skalėje turėjo tie klausimai, kuriais siekta suži-

essment indicators applied in 1999–2002. The questionnaire consisted of 62 questions distributed into five groups: 1) generalized assessment of study programme curriculum; 2) subject content and its teaching quality assessment; 3) assessment of practical training and professional practice; 4) assessment of creation of material conditions for study programme realisation; 5) teacher activity assessment. Each group of questions were analysed as a separate scale. The findings of all interval scales were calculated: the respondent who answered negatively to all the scale questions was evaluated by zero, the respondent who answered all the questions positively (“yes”), was assigned the highest score - 1000 points. However, aiming at a more vivid presentation of the research data, quantitative scales were transformed into four-rank graded scales, whereas the respondent evaluations were described by the words *positive, partly positive, partly negative, negative*. Presenting the data about the respondents’ viewpoint to the study programmes this way, it was possible to define and interpret the impact of external factors (colleges the respondents graduated from, their types, geographical distribution, study programme, respondents’ gender) upon the programmes and studies. However, this article does not analyse these aspects.

The questionnaire contained closed-type questions. The respondents, answering the questions presented in three scales, had to agree or disagree (the proposed answers were *yes, partly yes, partly no, no*); responding to the questions in other two scales they had to choose one of these answers: *all or almost all, the majority, some, no one*. Trying to perform a more detailed analysis and receive an unrestricted respondent opinion, they were allowed to express their opinion providing comments on every question.

2 GENERALIZED ASSESSMENT OF STUDY PROGRAMME CURRICULUM

The summarised respondents’ opinion about the study programme curriculum quality and its realisation is rather positive, as the majority (71 per cent) of the graduates chose a positive (positive or partly positive) evaluation. Only 2.4 per cent of the respondents evaluated studies negatively (see Fig. 1). The highest evaluations were for the questions that

1 pav. Bendrasis respondentų požiūris į studijų programos kokybę
Fig. 1. Generalized opinion of the respondents to study programme quality

noti absolventų nuomonę apie dalykus, reikalingus profesijai įgyti; jų vertė skalėje maždaug dvigubai viršija vidutinį vieno komponento indėlį skalės kiekybi-
nėje raiškoje.

Optimalus studijų programos dalykų skaičius. Kolegijų absolventai kritiškai vertina dalykų reikalingumą: tik 17,7 proc. išskėlė reikalingumo aspektą, o 30,9 proc. absolventų rinkosi atsakymą *iš dalies taip*. Tai vienas iš blogesnių rezultatų. Absolventų nuomone, per mažai laiko skiriama taikomoms studijoms, tiesiogiai susijusioms su praktinių įgūdžių formavimu. Per daug valandų skiriama bendriesiems dalykams, kurie dažnai laikomi dar ir nežinomais ar nesuvokiamais jų reikalingumas. Absolventų nuomonė dėl *dalykų skaičiaus programoje* geresnė (33,6 proc. visiškai pritaria, o 46,4 proc. pritaria iš dalies). Iš absolventų komentarų aiškėja, kad daugeliui būtų priimtinas dar mažesnis (norma ne daugiau kaip 7 dalykai per semestrą) dalykų skaičius. Jų teigimu, studijuojant daugiau dalykų pačios studijos tampa sudėtingesnės, o šio sudėtingumo pasekmės jaučiamos per egzaminų sesiją, taip pat atliekant savarankiškas užduotis. Be to, atsiliepiamuose minima ir didžiulė atskirų dalykų apimtis bei su tuo susijęs nuobodulys, monotoniškumas. Absolventų nuomonė rodo neuniversitetinių studijų programos dalykų skaičiaus optimizavimo racionalumą, tačiau kolegijų dėstytojai, pripratę prie neregulamentuoto dalykų skaičiaus ir jų apimties, dažnai šiuo klausimu turėjo priešingą nuomonę.

Dalykai profesinei kvalifikacijai įgyti. Absolventų požiūris į kvalifikacijai įgyti dalykų reikalingumą pozityvus (35,5 proc. pripažįsta jų reikalingumą, o 40,9 proc. vertina kaip iš dalies reikalingus). Absolventai taip pat geriau negu bendrojo aukštojo lavinimo dalykus vertina *dalykų kvalifikacijai įgyti pritaikymo galimybės* (tik 3,3 proc. respondentų juos įvertino neigiamai ar iš dalies neigiamai arba abejojo dėl jų reikalingumo). Kaip neigiamas aspektas absolventų pažymėtas nepakankamas praktinių užsiėmimų skaičius, per menka dėstomo dalyko trukmė konkreitiems praktiniams įgūdžiams susiformuoti ar neaiški dalyko turinio ir jo pritaikymo darbo rinkoje sąsaja. Absolventų nuomonės tyrimas skatina kolegijų dėstytojus didesnę dėmesį skirti rinkos ekonomikos erdvėje ypač akcentuojamam dalykų turinio atnaujinimui. Vertindami šių studijų programų projektus, ekspertai didžiulį dėmesį skyrė studijų turinio dermės su darbo rinka problemoms.

Specializacijos dalykai. Specializaciją studentai dažniausiai renkasi patys, tačiau specializacijos dalykai programose numatyti iš anksto. Galima manyti, kad tai yra viena iš priežasčių, lėmusių gana panašią absolventų nuomonę į specializacijos dalykus ir čia gautų žinių pritaikymo galimybes lyginant juos su dalykais kvalifikacijai įgyti. 40,9 proc. absolventų manė, kad visi dalykai specializacijai įgyti studijų programoje buvo reikalingi, 38,0 proc. laiko juos iš dalies reikalingais. Analizuojant anketose pateiktus absolventų komentarus, paaiškėjo, jog dalis kolegijų susiduria su dėstytojų kvalifikacijos problema: absolventai nurodo specializacijos dalyko reikalingumą, tačiau neretai reiškia nepasitenkinimą dėl nepakan-

attempts to find out graduates' opinion about the subjects necessary to acquire a profession; their value on the scale exceeded the contribution of one component in the quantitative expression of the scale almost by twice.

Optimal number of study programme subjects. College graduates assess the necessity of the study subjects rather critically: only 17.7 per cent mentioned the necessity aspect, whereas 30.9 per cent of the graduates chose the answer *partly yes*. It is one of the worst results. According to the graduates, too little time is devoted to applied studies that are directly related to practical skill development. Too many hours are allocated to general study subjects which are often considered as not interesting and their necessity was incomprehensible. The respondents' opinion with regard to the *number of subjects in the programme* was higher (33.6 per cent absolutely agreed, whereas 46.4 per cent agreed partly). It is evident that a number of the respondents admitted supporting the idea of even fewer subjects (a norm is no more than 7 subjects per semester). They stated that studying more subjects, the studies become more complicated and the consequences of this were felt during the examination session and also while performing independent assignments. Besides, the respondents mentioned an immense extent of separate subjects and boredom as well as monotony related with it. The respondents' opinion indicates that to make the number of non-university study programme subjects more optimal is a rational solution, but college teachers, used to the unregulated number and extent of subjects, often had an opposite opinion with regard to this issue.

Study subjects for the acquisition of professional qualification. The approach of graduates to the necessity of the subjects for the acquisition of professional qualification is rather positive (35.5 per cent acknowledged their necessity, whereas 40.9 per cent assessed them as partly necessary). Graduates also stated that *application opportunities of the subjects for the qualification acquisition* are better than the application opportunities of general higher education subjects (only 3.3 per cent of the respondents evaluated them negatively or partly negatively or had doubts with regard to their necessity). Some negative aspects were mentioned such as insufficient number of practical events; too short a period of time to acquire concrete practical skills or unclear link between the subject content and its application in the labour market. The research into graduates' opinion enhanced college teachers to focus more on the subject content renewal, particularly emphasised under the market economy conditions. Assessing the projects of these study programmes, experts paid immense attention to the coherence of study curriculum with labour market issues.

Specialization study subjects. Specialization is often chosen by the students themselves; however, specialization subjects are determined in the programmes in advance. It can be assumed that this is one of the reasons that lead to a rather similar graduates' opinion about specialization subjects and opportunities to apply knowledge obtained in them, in comparison to the subjects for the acquisition of qualification. 40.9 per cent of the graduates were of the opinion that all the subjects for the acquisition of the specialization were necessary, whereas 38.0 per cent considered them to be partly necessary. Analysing the graduates' comments presented in the questionnaires it was found out that some of the colleges face teacher qualification problem: graduates indicated the necessity of the specialization subjects; however, they often expressed their dissatisfaction with regard to the insufficient teacher competence, identifying some possible reasons for it: the same person teaches all the time and often starts repeating the same information. 52.1 per cent of the graduates

kamo dėstytojų kompetentingumo, dėl to, kad tas pats asmuo dėsto ir todėl dažnai kartoja tą patį. Specializacijai įgyti reikalingų dalykų žinias sugebėjo pritaikyti savo darbe 52,1 proc. absolventų, o iš dalies pritaikyti – 43,0 proc. Specializacijos dalykų programas rengusių ir ketinančių juos dėstyti dėstytojų problema iškelta jau tų studijų programų projektus vertinusių ekspertų. Respondentų duomenys tik patvirtina problemos aktualumą ir nepakankamą dėmesį jos sprendimui.

Bendrojo aukštojo lavinimo dalykai. Ankstesniuose komentaruose nestokojame absolventų pasiūlymų, kaip mažinti bendrojo aukštojo lavinimo dalykų apimtį ar jų skaičių, todėl tik 23,3 proc. šiuos dalykus vertina teigiamai, o 36,7 proc. iš dalies teigiamai, tai yra pripažįsta visų studijuotų bendrojo aukštojo lavinimo dalykų reikalingumą. Bendrojo aukštojo lavinimo dalykų studijavimo metu, įgytų žinių pritaikymo galimybes absolventai vertina daug geriau: 48,8 proc. absolventų visiškai pritaria tokių žinių reikalingumui savo gyvenime, o 45,5 proc. vertina kaip iš dalies pritaikomas. Šie rezultatai leidžia kelti prielaidą, kad absolventams bendrojo aukštojo lavinimo dalykai nėra įdomūs, tačiau jie supranta šių dalykų praktinę vertę, jų būtinumą siekiant aukštojo mokslo diplomo.

Teorinis mokymas studijų programose. Komentaruose absolventai dažniausiai nurodo, jog teorinių studijų pakanka. 60,7 proc. absolventų laiko teorinį mokymą pakankamu, o 25,3 proc. iš dalies pakankamu arba teigia, kad praktinės studijos įdomesnės. Absolventų anketavimas ir kolegijų vertinimas rodo, kad teorinis mokymas dažnai būna monotoniškas, paskaitų tekstas diktuojamas. Ši situacija susidarė dėl materialinių išteklių (kompiuterinės įrangos, projektorių, vadovėlių) stokos ar riboto dalies dėstytojų didaktinio ir dalykinio pasirengimo. Pažymėtina, kad dalis dėstytojų, ypač vyresnio amžiaus, neigiamai vertina kolegijos administracijos sudaromas galimybes tobulėti šioje srityje (duomenys imti iš kito autorės atlikto tyrimo).

Savarankiškas darbas studijų programose ir studijų procese. Ekspertai neuniversitetinių studijų programų projektuose nurodytą savarankiško darbo apimtį vertina kaip gana gera. Tačiau tik kas antras absolventas (45,9 proc.) mano, kad valandų savarankiškam darbui pakanka. Iš absolventų komentarų aiškėja, kad dažnai kyla ne savarankiško darbo apimtys, o jo planavimo problemų. Absolventai papildomai gaudavo įvairių savarankiško darbo užduočių dalyko dėstytojų antroje semestro pusėje, todėl tai iš dalies galėjo lemti jų norą didinti savarankiško darbo valandas. Be to, tyrimo rezultatai parodė, kad dėstytojai turi tobulinti savarankiško darbo organizavimo formas, aiškiau pateikti savarankiško darbo užduotis, paaiškinti jų sąsają su būsima profesine veikla, o pačias žinias sieti su praktiniu jų taikymu.

Susipažinimo su neuniversitetinių studijų programos tikslais ir paskirtimi lygis. Neuniversitetinių studijų programos rengtos orientuojantis į studijų rezultatus akcentuojantį modelį. Remiantis šia idėja studijų rezultatai privalo būti suformuluoti aiškiai ir būti suprantami visiems – ir aktyviems, ir pasyviems švietimo sistemos dalyviams⁵. Ab-

were certain they would be able to apply the knowledge necessary to acquire specialization subjects, 43.0 per cent stated they would be able to apply it partly. This issue with regard to the teachers who designed specialization subject programmes and intended to teach them was also raised by the experts who assessed the projects of these study programmes. The data of the respondents only proved the urgency of the problem and still inadequate attention to its solution.

Study subjects of general higher education. The previous comments with regard to the general subjects in higher education were full of graduates' suggestions on how to reduce the volume of general higher education subjects or their number, as only 23.3 per cent of the respondents evaluated these issues positively, whereas 36.7 per cent assessed them partly positively, i.e. they recognized the necessity of all the studied general higher education subjects. The opportunities to apply knowledge acquired during the studies of general higher education subjects were assessed much better: 48.8 per cent of the graduates approved of the necessity of this kind of knowledge in their lives, whereas 45.5 per cent assessed them as partly applicable. These findings allow assuming that graduates find general higher education subjects not very interesting; however, they understand the practical importance of these subjects and their necessity for acquiring a diploma of higher education.

Theoretical instruction in study programmes. The majority of graduates were satisfied with the extent of theoretical instruction. 60.7 per cent of the graduates considered theoretical instruction to be sufficient, whereas 25.3 per cent stated it was partly sufficient or claimed that practical training was more interesting. The questionnaire survey and college assessment determined that theoretical instruction is frequently monotonous and that the texts of the lectures are often simply dictated. Such a situation can be justified by shortage of material resources (computer equipment, multi media, and textbooks) or limited didactical and technical preparation on part of the teachers. It should be noted that some teachers, particularly the teachers of the senior age, assessed the opportunities, created for them by college administration, to develop their qualification in this area rather negatively (the data were taken from a previous research performed by the author).

Independent work in the study programmes and study process. Experts assessed the extent of independent work indicated in the non-university study programme projects rather well. However, only every second graduate (45.9 per cent) considered the number of hours devoted to independent studies sufficient. It appeared that the problems were caused not by the insufficient extent of hours devoted for independent work, but by incoherent planning of individual work. Graduates were additionally assigned various independent work tasks in the subject at the second half of the semester, and that might partly determined their intention to increase independent work hours. Besides, the research results revealed that teachers should develop independent work organization forms, present independent work assignments more clearly, explain their relationship with the prospective professional activity and relate the knowledge to its practical application.

Level of awareness of non-university study programme objectives and purpose. Non-university study programmes were oriented to study outcomes based model. On the grounds of this idea, study outcomes should be formulated clearly and should be comprehensible to all, more active and more pas-

solventų apklausa parodė, kad didžioji dauguma (89 proc.) studentų visiškai arba iš dalies susipažinę su studijų tikslais. Tačiau vienareikšmiai interpretuoti rezultatų negalima dėl absolventų pastabų, kuriose nurodyta, kad jie buvo supažindinti su studijų tikslais tik paskutiniajame kurse⁶. Direktyvoje (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos (LRŠMM) įsakymas Nr. 35, 2002 01 15⁷) numatomas baigiamasis vertinimas. Jose nurodoma, kad „studijų rezultatų (pasiekimų – G.Ž.) baigiamojo vertinimo organizavimo tikslas – leisti studentui įrodyti, kad jis pasiekė studijų tikslus ir įgijo studijų programoje numatytas profesines kompetencijas, ir nustatyti, kam gali būti suteikta profesinė kvalifikacija“. Tai sudaro prielaidas pagrįstoms absolventų pretenzijoms. Tiesa, kai kurie absolventai nurodo, kad su studijų tikslais buvo supažindinti jau pirmajame kurse. Vadinasi, kolegijoje sudarytos skirtingos sąlygos susipažinti su studijų tikslais, nevienodai skatinamas studentų domėjimasis būsima specialybe. Tad tik tie absolventai, kurie pateikė pozityvų atsakymą į minėtą klausimą, tai siejo su savo požiūriu į studijų programų įgyvendinimą; didesnioji dalis absolventų (58 proc.) į šį klausimą atsakė nepriklausomai nuo savo nuostatos gilintis į būsimą profesiją.

Kitaip interpretuotinas atsakymas į klausimą apie pateiktus pasiūlymus, kaip tobulinti studijų procesą. Studentų įtraukimas į studijų kokybės gerinimo procesą, pagrįstas įvairių šalių literatūroje. Jo svarbą vertina tiek kolegijų (Tūtlys, Misiūnas, 2003), tiek universitetų atstovai (Valiuškevičiūtė, Druskytė, Mikutavičienė, 2003). Deja, siūlymų, kaip gerinti neuniversitetinių studijų procesą pateikė tik 11,3 proc. absolventų, o 15,4 proc. mano, kad yra pateikta iš dalies.

Studijų programos ir studento interesų atitikimas. Studijų programa nenusivylė arba ji iš dalies atitiko beveik devynių absolventų iš dešimties interesus. Tačiau dalis absolventų nurodė, kad jų interesai patenkinti tik iš dalies arba visai nepatenkinti. Šių interesų daugiamatiškumą ir tolesnės analizės poreikį rodo ir absolventų komentarai: gal nebus galimybių dirbti pagal specialybę, neaišku, kur reikės taikyti savo įgytas žinias ir gebėjimus. Todėl ne visada aišku, ar absolventai vertino studijų programos studijų turinį, ar studijų pasirinkimo motyvus. Šias prielaidas sustiprina Vilniaus kolegijos medicinos studijų programų absolventų apklausa, kurios duomenimis 93 proc. respondentų profesijos pasirinkimą lėmė noras įgyti aukštąjį išsilavinimą, o 97 proc. siekė diplomą; žinių siekti ir studijų įdomumui skiriama tik antroji ir trečioji vieta (Jankauskienė, Liepuonienė, 2005).

Studijų įdomumas. Remiantis tyrimo duomenimis, trečdaliui (35,2 proc.) absolventų studijos įdomios, o pusei (54,5 proc.) – iš dalies įdomios. Absolventų anketų analizė parodė studijų įdomumo sąsają su studi-

sive participants of the educational system⁵. The survey showed that that majority of the students (89 per cent) were fully or partly aware of the study objectives. However, it is not possible to provide a unanimous interpretation here due to the graduates' comments which indicate that they study objectives were introduced to them only in the last year of studies⁶. The final assessment is foreseen in the Directives of the Ministry of Education and Science (Law of the Ministry of Education and Science No. 35, 2002 01 15⁷). It is determined that "the goal of organising the final assessment of study achievements is to allow the students to prove they have reached study objectives and have acquired professional competencies indicated in the study programme, and thus to determine who can be conferred a professional qualification". This creates assumptions for well-grounded claims of the graduates. It is true that some graduates admitted having been acquainted with study objectives in the first year of studies. Consequently, it is possible to state that different conditions were created in the college to get acquainted with study objectives and there was no uniform tradition to enhance the students' interest in their prospective speciality. Therefore, only those graduates who presented a positive answer to the question at stake related it to their approach to study programme realization; the majority of the graduates (58 per cent) responded independently of their disposition to go deeper in the prospective profession.

The responses to the question about the presented suggestions on how to improve the study process are to be interpreted in a different way. Student involvement into study quality improvement process is well grounded in the scholarly literature in various countries. Its importance is stressed by the representatives of colleges (Tūtlys, Misiūnas, 2003) and universities (Valiuškevičiūtė, Druskytė, Mikutavičienė, 2003). Unfortunately, only 11.3 per cent of the respondents presented suggestions on how to improve the non-university study process, whereas 15.4 per cent considered it was presented partly.

Adequacy of study programmes to student interests. Almost nine graduates out of ten were satisfied with the study programmes or the programmes matched their interests partly. However, part of the respondents indicated that their interests were met only partly or were not met at all. The multidimensionality of these interests and the need for further analysis were revealed by the graduates' comments: in case they cannot find opportunities to work according to their speciality, where else can they apply their knowledge and skills? Therefore, it was not always clear if the graduates were assessing the curriculum of the study programmes or study choice motives. These assumptions were strengthened by the survey of medical study programme graduates performed at Vilnius College. The data of this research showed that the choice of profession for 93 per cent of the respondents was determined by the ambition to acquire higher education, whereas 97 per cent had an ambition to obtain a diploma; quest for knowledge and study interest were only in the second and third place (Jankauskienė, Liepuonienė, 2005).

Study interest. On the basis of the research data, one third (35.2 per cent) of the respondents found studies interesting, but half (54.5

⁵ Vertinant studijų programos tikslų aiškumo kriterijus, kaip vienas iš rodiklių, buvo įsivestas dar ir tam, kad mažai tą sritį išmanančiam studentui ar būsimajam studentui būtų suvokiami jo studijų tikslai.

⁶ Absolventai neretai teigė, jog veiklos sričių, kompetencijų ir studijų tikslų lenteles jie gavo paskutiniame kurse, kai rinkosi diplominius darbus.

⁷ Neuniversitetinių studijų rezultatų (pasiekimų – G.Ž.) baigiamojo vertinimo nuostatos.

⁵ One more reason for introducing the criterion of study programme clarity as one of the indicators in programme assessment process was to help to perceive study objectives for those students who have only little knowledge in this area or for prospective students.

⁶ Graduates often stated that they were acquainted with the tables of activity areas, competencies and study objectives in the last year of studies when they were choosing diploma work.

⁷ Propositions for non-university study achievements final assessment.

jų turiniu, dėstytojo asmenybe, taikoma dėstytojo metodika, socializacijos galimybės. Remiantis P. Ramsden (2000) atliktos apklausos duomenimis ir apibendrintos akademinės veiklos patirties tyrimo rezultatais, studentų požiūris į pačias studijas ir studijų įdomumas priklauso nuo vertinimo reikalavimų, darbo krūvio, studijų efektyvumo, nuo dėstytojų įsitraukimo į akademinę veiklą ir jų gebėjimo įtraukti studentus.

Studijų programos ir darbo rinkos poreikių atitikimas. Rinkos ekonomikos sąlygomis didelę reikšmę įgyja neuniversitetinių studijų programos turinio ir darbo rinkos poreikių atitikimas, deklaruojamas mokslinėje literatūroje. Sukurtos ir įteisintos studijų programos studijų turinio atitikimas ir darbo rinkos poreikių atitikimas – tai procesas, apimantis pagrindinius jo dalyvius, galinčius daryti įtaką studijų turinio sąsajai su darbo rinka. Sprendžiant iš tyrimo rezultatų, 42,1 proc. respondentų teigia, kad studijų programos atitinka darbo rinkos poreikius, o 46,1 proc. teigiamai vertina iš dalies. Atsižvelgiant į tai, kad neuniversitetinės studijos ypač orientuotos į praktinę veiklą ir gebėjimų pritaikyti prie kintančios rinkos sąlygų ugdymą, šie duomenys rodo, kad studijų programų derinimo su rinkos poreikiais problemos sprendžiamos nepakankamai.

Pasirengimas darbui pagal profesiją. Beveik trečdalis (29,5 proc.) respondentų yra pasirengę darbui pagal tą profesiją, pusė absolventų (54,0 proc.) jaučiasi pasirengę iš dalies. Tyrimo rezultatai lyginti su V. Tūtlio ir M. Misiūno (2003) atlikto tyrimo, kuriame dalyvavo 378 absolventai (iš tų pačių tirtų Vilniaus ir Kauno kolegijų, bei naujos – Šiaulių kolegijos), rezultatais⁸. Remiantis pastaruoju tyrimu, taip pat konstatuota, kad vienam trečdaliui (27,6 proc.) respondentų žinių ir gebėjimų pakanka profesinei karjerai pradėti, o kitiems daugeliu atvejų pakanka – 27,9 proc. Viena dažniausių priežasčių, keliančių absolventams abejonių dėl pasirengimo darbui pagal profesiją, susijusi su praktinių įgūdžių nepakankamumu. Šie rezultatai prieštarauja neuniversitetinių studijų esmei, nes viena tokių studijų užduočių – skatinti studentus įgyti ir tobulinti konkrečius praktinius įgūdžius. Tai sunkiai suvokiama dėl praktiniam mokymui skirtos didelės programos apimties dalies (ne mažiau kaip trečdalis studijų programos), todėl reikalauja išsamesnės analizės.

Įvertinus kolegijų atstovų skelbiamus tyrimų duomenis, galima daryti prielaidą, apie tai, kas dar turi įtakos absolventų nuomonei dėl pasirengimo darbui pagal profesiją. Marijampolės kolegiją tyrusių Ž. Advilonienės, A. Murauskienės⁹ atlikto dviejų etapų tyrimo duomenimis, 87–93 proc. baigiamųjų kursų studentų ketina studijas tęsti universitetuose. Ketinimų realumą rodo tas faktas, jog 1998–2004 m. 43,3 proc. pedagoginių specialybių absolventų tęsė studijas Šiaulių universitete. V. Tūtlio ir M. Misiūno¹⁰ (2003)

per cent) found them only partly interesting. The analysis of the graduates' questionnaires revealed the relationship between study interest and study curriculum, teacher personality, applied teaching methodology, and possibilities for socialization. According to the data performed by P. Ramsden (2000) and the outcomes of the research into the generalised academical activity experience, student approach to studies and study interest also depends on the assessment requirements, work load, study efficiency, teacher involvement into academical activity and ability to involve the students.

Adequacy of study programmes to labour market needs. Under the conditions of the market economy, the adequacy of non-university study programme curriculum and labour market needs acquires a considerable significance, as it is emphasised in the scholarly literature. Adequacy of the designed and approved study programme curriculum to the labour market needs is a process which involves its main participants who can exert impact upon the interrelation between study curriculum and labour market. On the basis of the research findings it is possible to state that 42.1 per cent of the respondents claimed that study programmes met labour market needs, but 46.1 per cent assessed this issue only partly positively. Taking into account that non-university studies are particularly oriented to practical activity and the development of the skills to adapt to the changing requirements of the market conditions, these data show that the issue of cohering study programmes to labour market needs are solved insufficiently.

Preparation to work according to the chosen profession. Almost one third (29.5 per cent) of the respondents are ready to work according to the profession; and almost half of the respondents (54.0 per cent) felt partly prepared. The research results can be compared with the research performed by V. Tūtlys and M. Misiūnas (2003), which involved 378 graduates (from the same Vilnius and Kaunas Colleges and a new college – Šiauliai College)⁸. Conclusions were drawn on the basis of the latter research that one third (27.6 per cent) of the respondents have sufficient knowledge and skills to start their professional career, whereas others (27.9 per cent) have it in many cases. One of the most frequent reasons causing doubts for graduates with regard to their preparation for work according to their profession is related to their lack of practical skills. These research findings contradict the key point of non-university studies as one of the objectives of such studies is to foster students' concrete practical skill acquisition. It is difficult to understand such claims as practical training is given much attention to in the programme (no less than one third of the study programme is devoted to practical training), thus this issue calls for a more comprehensive analysis.

Having evaluated the research findings announced by college representatives, it is possible to make assumptions about other factors that exert impact upon the graduates' opinion in term of preparation to work according to the acquired profession. Ž. Advilonienė and A. Murauskienė,⁹ who performed a two-staged research in Marijampolė city College, found out that 87–93 per cent of the final year students intended to continue their education at universities. Their ambitions were quite real as proved by the research data which show that in 1998–2004 even 43.3 per cent of graduates from pedagogical colleges continued studies at

⁸ Pažymėtina, kad V. Tūtlio ir M. Misiūno (2003) tyrime naudoti beveik tokie patys galimų atsakymų į anketos klausimus variantai: *taip, dažniausiai taip, dažniausiai ne, ne, nežinau.*

⁹ Rezultatai publikuoti konferencijos „Šiuolaikinių europinių aukštojo mokslo plėtros tendencijų iššūkiai Lietuvos aukštojo mokslo sistemai“ pranešimų medžiagoje (15-21), Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. ISBN 9955-585-99-4.

¹⁰ Dalyvavo 378 absolventai iš Vilniaus, Kauno ir Šiaulių kolegijų.

⁸ It should be noted that V. Tūtlys and M. Misiūnas (2003) used almost the same possible response variants to the survey questions in their research: *yes, most often yes, most often no, no, not aware.*

⁹ The research findings were published in the proceedings of the conference “Challenges of Contemporary European Higher Education Development Trends for the Lithuanian Higher Education System” (15-21), Klaipėda: Klaipėda University publishing house. ISBN 9955-585-99-4.

¹⁰ 378 graduates from Vilnius, Kaunas and Šiauliai cities Colleges.

duomenys rodo kolegijų absolventų nuomonę apie žinių, gebėjimų ir mokėjimų pakankumą tęsti studijas baigus kolegiją: 47,6 proc. antrosios laidos absolventų mano, kad visiškai pakanka išvardytų parametru studijoms, o 35,5 proc. – dažniausiai pakanka. V. Piščalkienės, V. Kondratavičienės¹¹ Kauno kolegijoje atliktas išlyginamosios slaugos kursą¹² studijuojančių respondentų nuomonės tyrimas parodė, jog net trečdalis (37 proc.) respondentų išlyginamąsias slaugos studijas kolegijoje rinkosi siekdami tęstinių studijų universitete. Šie rezultatai palaiko profesinio bakalauro laipsnio reikalingumo idėją. Galima manyti, jog profesijos bakalauro kvalifikacijos laipsnio įvedimas ne tik svarbus žingsnis dvipakopei neuniversitetinių studijų sistemai įgyvendinti, bet gali būti ekonomiškasis ir veiksmingesnis studijų būdas negu dažna kolegijų absolventų studijų tąsa universitetuose.

Apibendrinant pasirengimo darbui pagal profesiją rezultatus galima teigti apie savitą neuniversitetinių studijų absolventų požiūrį į pasirengimą darbui pagal profesiją bei aiškią motyvaciją tęsti studijas universitete. Visa tai sudaro prielaidas neekonomiškam specialistų parengimui, svarstyti dviapakopės sistemos neuniversitetinėse studijose įvedimui bei kylančios grėsmės, susijusios su vidutinės grandies specialistų trūkumu darbo rinkoje, analizei.

Baigiamasis vertinimas. Apklausti absolventai baigiamojo darbo ar egzamino naudą būsimai veiklai vertino gana teigiamai: 31,7 proc. neabejojo jo naudingumu, 44,9 proc. tokiam požiūriui iš dalies pritarė. Tačiau vertinant studijų sąsają su būsimu darbu ir skatinant baigiamųjų darbų taikomąjį pobūdį, verta paanalizuoti penktadalio absolventų nepasitenkinimo priežastis. Absolventai nurodė tokias pagrindines priežastis, lėmusias abejones dėl baigiamojo darbo tikslingumo: baigiamojo darbo vadovo pasyvumas absolventams renkantis temą; kompetencijų ir baigiamojo darbo vertinimo sąsąją nesuvokimas.

Absolventų požiūrį į baigiamąjį vertinimą patvirtina ŠMM užsakomojo tyrimo „Kolegijų absolventų kvalifikacijos vertinimas“ rezultatai. Remiantis šiuo tyrimu ir pateiktais kitų 7 kolegijų duomenimis, 78 proc. absolventų rašė baigiamąjį darbą (2003 m. 1111 absolventų buvo vertinami). Beveik kas antras baigiamasis darbas turėjo praktinę reikšmę. Tačiau buvo darbų, kurių tema nesisiejo su suteikiama kvalifikacija ar baigtąja studijų programa, t.y. buvo nustatytas silpnas baigiamojo darbo turinio ryšis su kompetencijomis.

Šiauliai University. Research performed by V. Tūtlys and M. Misiūnas¹⁰ (2003) presented the opinion of college graduates about the sufficiency of knowledge, skills and abilities to continue studies having graduated from a college: 47.6 per cent of the second year graduates considered that the knowledge and skills they had acquired was sufficient to continue their studies, whereas 35.5 per cent of the respondents answered that in most cases it was sufficient. V. Piščalkienė and V. Kondratavičienė¹¹ researched the opinion of compensation nursery course students at Kaunas city College¹². The respondents' opinions showed that even one third (37 per cent) of the respondents chose compensation studies at the college because they intended to continue studies at university. These research findings support the idea of the necessity to offer professional Bachelor degree studies. It is possible to assume that the introduction of a professional Bachelor qualification degree would be not only an important step in advancing the realization of the two-level non-university study system, it could also be a more economical and efficient type of studies in comparison with frequent college graduates' study continuation at universities.

Summarising the results of preparation for work according to the acquired profession it is possible to notice the formed non-university study graduates' viewpoint to this issue and their clear motivation to continue their studies at university. All this creates assumptions that current specialist preparation in colleges is uneconomical; it also opens way to the debate about the introduction of a two-level system in non-university studies and fosters the need to analyse the arising threat related with lack of specialist of the medium level in the labour market.

Final assessment. The surveyed graduates assessed the benefit of the final work or examination for the future activity rather positively: 31.7 per cent had no doubts about its usefulness, 44.9 per cent approved partly of the necessity of final work or examination. However, assessing the link between studies and the future work and enhancing the applied nature of the final work, it is necessary to analyse the reasons of the dissatisfaction expressed by one fifth of the graduates. The respondents indicated the following major reasons that determined the emergence of doubts with regard to the purposefulness of the final work: passive participation of the final work advisor while graduates were choosing the topic for the final work; lack of understanding of the links between the competencies and final work assessment.

Graduates' opinion to the final assessment was confirmed by the results of the contracted research by the Ministry of Education and Science "College Graduate Qualification Assessment". According to this research and the data presented by other 7 colleges, 78 per cent of the graduates wrote final work (1111 graduates were assessed in 2003). Almost each second final work had some practical significance. However, the topic of some of the final works had little relation with the acquired qualification or completed study programme, i.e., it was determined that the link between the final work content and competencies was rather weak.

¹¹ Rezultatai publikuoti konferencijos „Šiuolaikinių europinių aukštojo mokslo plėtros tendencijų iššūkiai Lietuvos aukštojo mokslo sistemai“ pranešimų medžiagoje (164-173), Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. ISBN 9955-585-99-4.

¹² Išlyginamosios studijos – tai sutrumpintos neuniversitetinės studijos pagal kolegijos parengtą programą, skirtas asmenims, įgijusiems artimą ar tapatų išsilavinimą pagal aukštesniųjų studijų programas.

¹¹ The research findings were published in the proceedings of the conference "Challenges of Contemporary European Higher Education Development Trends for the Lithuanian Higher Education System" (164-173), Klaipėda: Klaipėda University publishing house. ISBN 9955-585-99-4.

¹² Compensation studies are shortened non-university studies in the programme designed by the college for the students who have acquired a close or identical education background in the study programmes of advanced vocational colleges.

3 STUDIJŲ DALYKŲ TURINIO IR JŲ DĖSTYMO KOKYBĖS VERTINIMAS

Respondentų nuomonės apibendrinimas apie studijų dalykų turinio ir tų dalykų dėstymo kokybę atskleidė labiau negatyvų nei pozityvų požiūrį: 44 proc. absolventų įvertis buvo teigiamas, o 56 proc. – negatyvus, iš jų net 14,8 proc. labai negatyvus (žr. 2 pav.). Didžiausią vertę skalėje turėjo tie klausimai, kuriais siekta išsiaiškinti absolventų nuomonę apie dalyko ryšį su kitais dalykais, dėstytojo parengtą studijų medžiagą, diskusijų naudingumą, dėstytojo sugebėjimą sudominti savo aiškinimu, dalyko turinio atitikimą absolventų poreikiams.

Studijų dalyko ryšys su kitais dalykais. Studijų dalyko ryšio su kitais dalykais atskleidimas studentui padeda geriau suvokti to dalyko svarbą, o programų rengėjams išvengti studijų turinio pasikartojimo. Tarpdalykinių ryšių svarba ypač deklaruota rengiant neuniversitetinių studijų programas, įtvirtinta dėstytojų didaktinių mokymų metu. Ekspertų atliktas neuniversitetinių studijų programų projektų vertinimas parodė, kad daugelio tokių programų tarpdalykiniai ryšiai tinkami. Tačiau gauti absolventų atsakymai leidžia kelti prielaidą, kad tarpdalykiniai ryšiai dėstytojams svarbesni programų kūrimo procese, bet ne tokie reikšmingi jas įgyvendinant. Kas ketvirtas absolventas (26,3 proc.) suvokė dalyko ryšį su kitais dalykais, tačiau beveik toks pats skaičius (26,9 proc.) tik iš kai kurių dėstytojų buvo girdėję arba nė iš vieno jų neišgirdo apie dėstomo dalyko ryšį su kitais dalykais. Remiantis komentarais, atskiro dalyko ryšiai su kitais dalykais absolventams dažniausiai atrodo neįdomūs arba neaktualūs, o tai sudaro prielaidas manyti apie nepakankamą jų paskirties supratimą. Kita vertus, panašių rezultatų buvo galima tikėtis, nes kolegijų dėstytojai ypač kritiškai atsiliepia apie tarpdalykinių ryšių reikalingumą (kito autorės atlikto dėstytojų veiklos tyrimo duomenys).

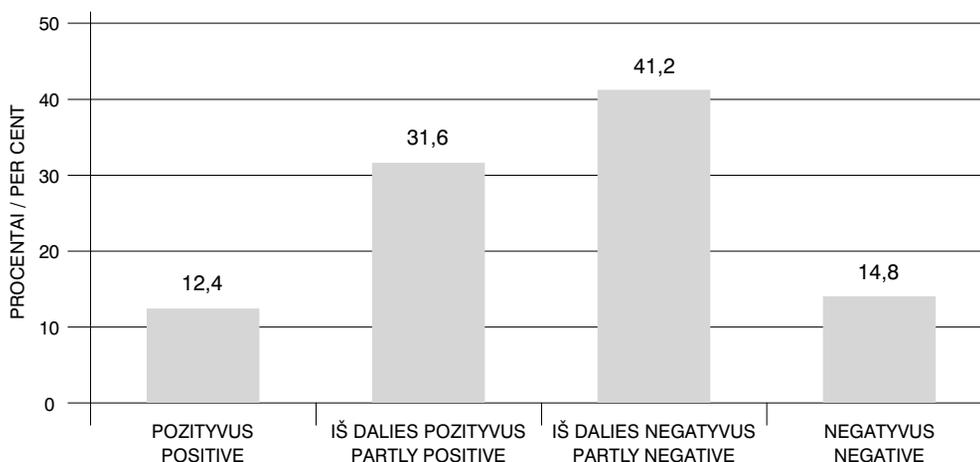
Studijų dalyko studijų medžiaga. Kolegijų studentams dėstytojų parengta studijų medžiaga ar konspektai yra naudingi, įdomūs, palengvina studijas. Dauguma dėstytojų yra parengę ar numato parengti studijų

3 ASSESSMENT OF SUBJECT CONTENT AND TEACHING QUALITY

Generalization of the respondents' opinion about the content of the subjects and their teaching quality revealed a more negative than positive approach: 44 per cent of the graduates evaluated it positively, whereas 56 per cent – negatively, including 14.8 per cent of very negative evaluations (see Fig. 2). The questions of the highest value on the scale were those that attempted to find out the graduates' opinion on the subject's relationship with other subjects, teaching material prepared by the teacher, usefulness of discussions, teacher ability to interest students by clear explanation, and adequacy of the content to the graduates' needs.

Relationship between the study subjects. Revealing the relationship between one subject and other subjects helps a student to perceive the importance of the subject, it also helps programme developers to avoid study content repetition. The significance of interdisciplinary relations was particularly declared in preparing non-university study programmes and consolidated during teacher training. The non-university study programme project assessment performed by the experts determined proper interdisciplinary relations of such programmes. But responses received from the graduates allow assuming that interdisciplinary relations for teachers are more important in programme development process, but they are less significant in programme realisation process. Every fourth graduate (26.3 per cent) perceived the relationship of one subject with other subjects, however, almost the same number of the graduates (26.9 per cent) admitted either having heard about the relationship of the subject with other subjects from some of their teachers or not heard from any of them about this relationship at all. On the basis of the comments, the relationship of a separate subject with other subjects was neither interesting nor relevant to the graduates; this created assumptions to think about insufficient comprehension of their purpose. On the other hand, similar results could have been expected as college teachers were very critical in discussing the necessity of interdisciplinary relations (as indicated in the teacher research data performed by the author previously).

Study subject teaching material. Teaching material or compendiums prepared for college students are useful, in-

2 pav. Bendras respondentų požiūris į studijų dalykų turinį ir jų dėstymo kokybę
Fig. 2. Generalized opinion of the respondents to subject content and teaching quality

medžiaga. Komentaruose minima, kad daugiau metodinės medžiagos parengusių dėstytojų paskaitos dažniausiai būna įdomesnės nei tų, kurie nėra parengę. Kolegijų savianalizės duomenimis, metodinės medžiagos parengimas ir leidyba labai skatinami. Informaciją patvirtina absolventų atsakymai: 27,1 proc. dėstytojų yra parengę savo dalyko metodinę medžiagą. Tačiau absolventai išreiškė ir kritinių pastabų: dėstytojų parengta metodinė medžiaga sensta, o jaunesnieji jų kolegijos mokosi iš tų pačių konspektų. Absolventai dažnai pastebi, kad patraukliausia yra vaizdinė metodinė medžiaga (demonstruojami filmai, skaidrės, nuotraukos). Kolegijose gana daug parengta studijų medžiagos. Jos atnaujinimą sąlygoja visuomenės pokyčiai, dėstytojo kompetentingumas ir studentų reiklumas.

Diskusijų studijų proceso metu naudingumas. Šis komponentas pagal svarbą skalėje yra aukščiau nei vidutinis. Kas antram (47,6 proc.) absolventui diskusijos tarp studentų ir dėstytojų dalyko tema dažniausiai buvo naudingos, o daugiau nei trečdaliui (35,9 proc.) tokios diskusijos buvo naudingos visų ar beveik visų dalykų paskaitose. Diskusijų metodo taikymas lavina studentų oratorinius gebėjimus, skatina juos nuolat išlikti aktyvius. Dėstyimo metodika, skatinanti komunikaciją, mokslininkų pastebėjimu išryškina skirtingus požiūrius ir daro teigiamą įtaką jų kritiniam mąstymui. Tačiau nepakankamai kvalifikuotai organizuotas dėstymas galėjo nulemti ir nepakankamą diskusijų naudingumą.

Dėstytojo gebėjimas sudominti. Absolventų požiūris į dėstytojo gebėjimus sudominti savo dalyku nėra pakankamai pozityvus: tik kas trečiam absolventui (31,3 proc.) buvo įdomus kai kurių dėstytojų darbas arba nebuvo įdomus nei vieno dėstytojo, o kas antram (53,2 proc.) patiko dauguma dėstytojų. Galima teigti, jog daugiau nei pusei pirmuoju etapu įsteigtų kolegijų dėstytojų vis dėlto gana neblogai sekasi įgyvendinti vieną pagrindinių dėstytojo funkcijų – sukurti efektyvią aplinką dėstyti ir studijavimui. Jos svarba pagrįsta daugelio specialistų tyrimais (pvz., Bitinas, 1998; Stanišauskienė, 1998). Įvertinus absolventų studijų įdomumo rezultatus¹³ galima daryti prielaidą, jog kolegijų studentai – asmenys, turintys motyvaciją, o ne vien tik visi tie, kaip nurodo dalis autorių, kurie neįstoja į universitetus.

Studijų dalyko turinys. Visų arba beveik visų dalykų turinys visiškai tenkino tik 20,2 proc. absolventų poreikius, tačiau 19,1 proc. žymėjo atsakymą „kai kurie arba nė vienas“ dalykas. Tai vienas iš blogesnių absolventų vertinimų šioje skalėje. Dalykų turinio problemos aktualumas taip pat iškeltas ekspertų neuniversitetinių studijų programų vertinimo metu. Šie duomenys kelia abejonių, ar visiškai teisinga rinktis tokį būdą, kai iniciatyva ir atsakomybė nustatyti dalykų tikslus, kurti dalykų programas paliekama praktiškai pačiam neuniversitetinių studijų dalyko dėstytojui. Juo labiau kai dalyko turinio išorinis vertinimas būna tik gana epizodinis programos vertinimo kontekste. Jau

teresting and facilitate learning. The majority of teachers have already prepared or intend to prepare teaching material. As indicated in the comments, the lectures of those teachers who have prepared more teaching aids are more interesting than the lectures of those teachers who have not prepared any teaching material. According to the college self-analysis data, preparation of the methodological material and its publication are encouraged in colleges. The information is confirmed by the following answers: 27.1 per cent of teachers have prepared the methodological material of the subject they teach; however, graduates expressed some critical remarks with regard to this issue: the teacher-prepared methodological material becomes out-of-date rapidly and teachers are reluctant to update them, and younger colleagues of the graduates still learn from the same compendiums. Graduates often remarked that visual methodological material (demonstrated films, slides, photos) is most attractive. The amount of teaching material prepared in colleges is abundant, but needs to be renewed. Its renewal is caused by the changes in the society, teacher competence and demanding students.

Benefit of discussions organised during the study process. This component is higher than average on the scale of importance. Each second (47.6 per cent) graduate assumed that discussions between students and teachers on the subject topic were most often useful; whereas one third (35.9 per cent) of the graduates considered such discussions to be useful in all or almost all subjects. The application of discussion method trains students' oratorical skills and enhances their active participation in the class. According to scientists, teaching methodology which enhances communication highlights different approaches and has positive impact upon students' critical thinking. However, teaching that is organised in an insufficiently qualified way could have determined the graduates' comments about insufficient usefulness of the discussions as well.

Teachers' ability to interest students. Graduates' opinion to teachers' abilities to make students interested in the subject is far from very positive: only each third graduate (31.3 per cent) evaluated some teachers' work as interesting or as no teachers work as interesting, whereas each second (53.2 per cent) liked the majority of teachers. It is possible to state that more than half of the teachers in colleges that were established in the first phase succeed fairly well in implementing one of the major teacher functions – to create an efficient environment for teaching and learning. Its importance is based on the research by a number of specialists in the field (for example Bitinas, 1998; Stanišauskienė, 1998). Having evaluated the results of graduates' interest in the studies¹³ it is possible to assume that college students are motivated people; not all of them are the ones (as stated by some authors) who fail to enter university programmes.

Study subject content. The content of all or almost all subjects absolutely satisfied the needs of only 20.2 per cent of graduates, however, 19.1 per cent marked the answer variant “some or no subject at all”. It is one of the worst evaluations provided by graduates on this scale. The issue of the relevance of the content was also revealed during the expert non-university study programme assessment. These data raise doubts if it is right to give initiative and responsibility to determine the study goals and to create subject programmes to the subject teacher himself. This is also important for one more reason: subject content external assessment happens only as rather episodic in the programme assessment context. In the countries that started the implementation of non-university studies earlier (e.g., Finland) or those countries that use a

¹³ 35,2 proc. absolventų studijos kolegijoje buvo įdomios, o 54,5 proc. iš dalies įdomios.

¹³ 35.2 per cent of the graduates found college studies interesting, whereas 54.5 per cent found them partly interesting.

anksčiau neuniversitetines studijas ėmusiose įgyvendinti (pvz., Suomija) ar šalyse turinčiose unifikotą sistemą (pvz., Anglija) dalyko turinio problema sprendžiama nuosekliai ir efektyviai kontroliuojant turinį, remiantis dalykų standartu ar kitais dokumentais arba parengtomis metodinėmis gairėmis.

Studijų dalyko sudėtingumas. Absolventų, kuriems visi dalykai sunkūs ir sudėtingi, buvo 15,5 proc., o tų, kuriems dauguma dalykų sudėtingi, – 49,1 proc. Tokių atsakymų priežastys galėtų būti silpnesnių gabumų absolventai ar per daug sudėtingas dalykų turinys. Šiuo atveju aktuali tarptautinių studijų programos vertintojų pastaba, užfiksuota oficialiose ataskaitose: kodėl universitetų vadovėliai sudaro didžiąją dalį kolegijų studentams skirtos literatūros (verslo vadyba), taip pat jų pastebėtas universitetinių ir neuniversitetinių studijų programų supanašėjimas (ikimokyklinio ugdymo specialybė). Kita priežastis, nulėmusi dalyko sudėtingumą, galėtų būti susijusi su absolventų gabumais ir motyvacija, nes, kaip pažymi patys neuniversitetinių studijų programų dėstytojai, jie norėtų dirbti su gabiais ir turinčiais stipresnę motyvaciją studentais, tačiau gabiausi renkasi universitetus (Dudėnienė, 2004).

Studijų dalyko svarba specialybei. Tik kas ketvirtas absolventas (40,7 proc.) suvokė visų arba beveik visų dalykų svarbą jo specialybei, o kas dešimtas (11,2 proc.) kai kurių arba nė vieno dalyko. Remiantis daktikos mokslu, kiekvienas užsiėmimas, ypač atskiro dalyko kursas, turėtų prasidėti aiškiu tikslų nusakymu ir dalyko reikšmingumo pristatymu, nes dalyko svarbos suvokimas siejasi su studijų rezultatyvumu. Dėstytojas privalo atskleisti dalyko svarbą būsimam specialistui ir jo ateities perspektyvoms, vadinasi, tinkamai modeliuoti kiekvieną užsiėmimą. Dalyko įdomumas – svarbus studentų motyvacijos veiksnys. Jį dažnai lemia paties dalyko turinys (pvz., sudėtingumas), dėstytojo asmenybė, dėstyimo stilius ir kokybė, studento motyvacija. Tyrimo duomenimis, visi arba beveik visi dalykai buvo įdomūs 26,4 proc. absolventų, dažniausiai įdomūs – 59,3 proc., o 14,3 proc. – įdomūs tik kai kurie arba nė vienas dalykas.

Studijų dalyko apimtis. 27,2 proc. absolventų patenkinti visų arba beveik visų dalykų apimtimi, o kas antras (52,1 proc.) teigia, kad daugumos dalykų apimtis pakankama. Nepatenkintieji dažniausiai norėtų trumpinti bendrojo aukštojo lavinimo dalykų sąrašą ir mažinti jų apimtį ar pailginti dalykų kvalifikacijai įgyti trukmę bendrojo lavinimo dalykų sąskaita, ilginti įdomių dalykų praktinius užsiėmimus. Absolventai taip pat pastebi, jog kai kurių dalykų apimtis galėtų būti mažesnė, bet pasitaiko ir oponuojančių nuomonių dėl atskiro dalyko apimties padidinimo. Šie absolventų tyrimo rezultatai tik patvirtina prieš tai gautus rezultatus dėl praktinių studijų valandų didinimo ir teorinių studijų mažinimo.

4 PRAKTINIO MOKYMO IR PROFESINĖS PRAKTIKOS VERTINIMAS

Apibendrinta absolventų nuomonė pozityvi, nes didžioji dauguma (92,6 proc.) vertina šią sritį teigiamai (žr. 3 pav.). Didžiausią vertę skalėje turi tie klausimai, kurie

unified system (e.g., England), the issue of subject content is solved consequently and efficiently by controlling the content, on the basis of the subject standard or other documents or prepared methodological guidelines.

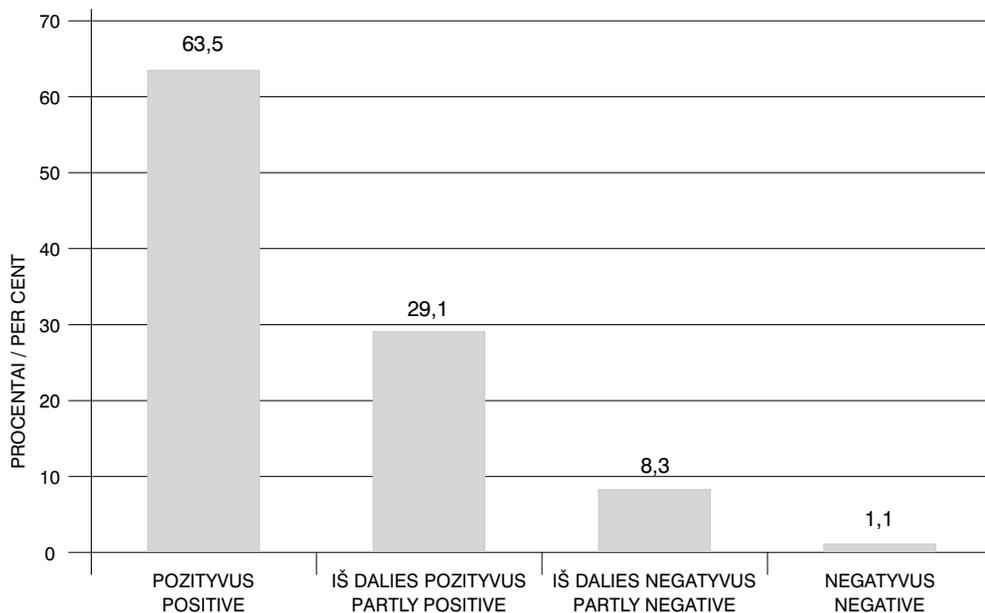
Study subject complexity. 15.5 per cent of the graduates noted that all the subjects were difficult and complicated, whereas 49.1 per cent of the graduates marked that the majority of the subjects were complicated. The causes of such responses could be the graduates with weaker aptitude to learning or too complicated subject content. In this case a remark of international study programme experts stressed in official reviews acquires a considerable significance: the major part of the college student literature (particularly in business management) is comprised by university textbooks; they also noticed that university and non-university study programmes have become similar (pre-school education). Another reason that determined the complicated nature of the subject could be related to graduates' aptitudes and motivation, as noted by non-university study programme teachers they would prefer working with students who are talented and have a higher motivation, but the most talented students choose places at universities that are partly or fully financed by the state (Dudėnienė, 2004).

Importance of the study subject to the speciality. Only each fourth graduate (40.7 per cent) perceived the importance of all or almost all subjects to the speciality, whereas each tenth (11.2 per cent) perceived the importance of only some or no subject at all. On the basis of the science of didactics, every subject, particularly a course of a separate subject, should start from a clear presentation of its aims and the significance of the subject, as understanding of the importance of the subject is related to study efficiency. Teacher should reveal the significance of the subject for the future of the prospective specialist, i.e. the teacher should model every lecture properly. *Interest of the subject is an important factor for student motivation and it is often determined by the very content of the subject (e.g. its complexity), teacher personality, teaching style and quality, and student motivation.* According to the research data, all or almost all subjects were interesting to 26.4 per cent of the graduates; most of the subjects were interesting to 59.3 per cent, whereas only some or no subjects were interesting at all to 14.3 per cent of the research respondents.

Study subject volume. 27.2 per cent of the graduates were satisfied with the volume of all or almost all subjects, whereas every second graduate (52.1 per cent) stated that the volume of the majority of the subjects was appropriate. The unsatisfied would most frequently prefer shortening the list of general higher education subjects, thus reducing their volume or extending the volume of the subjects necessary for the acquisition of the qualification at the expense of general education subjects and extending practical training of interesting subjects. Graduates also noticed that the volume of some subjects could be shorter; however, there were some opposite opinions with regard to increasing the volume of separate subjects. These research findings only confirmed the results obtained a year ago with respect to the increase of hours for practical training and decrease of hours for theoretical studies.

4 ASSESSMENT OF PRACTICAL TRAINING AND PROFESSIONAL PRACTICE

In general, it can be summarised that the opinion of the graduates is positive as the majority (92.6 per cent) assessed this area positively (see Fig. 3). The highest value

3 pav. Respondentų požiūris į praktinį mokymą ir profesinę praktiką
Fig. 3. The respondents' opinion to practical training and professional practice

atspindi absolventų nuomonę apie praktikos vadovo veiklos (įmonėje) atitikimą teoriniam mokymui, jo naudingumą absolventui, praktikos atitikimą lūkesčiams, praktikos metu gautus įgūdžius, nuomonę apie poreikį tobulinti praktikos turinį.

Praktikos vadovo veiklos (įmonėje) sąsaja su teorinėmis studijomis. Absolventai, lygindami praktikos vadovo veiklą įmonėje ir jo reikalavimus, dažniausiai (49,6 proc.) nurodė, jog ji iš dalies atitiko teorinį mokymą, o 29,8 proc. respondentų teigė, kad visiškai atitiko. Respondentų tvirtinimu, praktikos vadovas įmonėje padėjo geriau suvokti galimą būsimo darbo vietą ar savo būsimą veiklą, studijų ar dalykų reikalingumą, jų praktinį pritaikymą. Tačiau kai kurie absolventų atsakymai dėl praktikos vadovų įmonėje prieštaringi, pvz.: *sužinojau, jog visai nebūtina baigti mokslų norint gerai uždirbti; teorinis mokymas visai nebūtinai, nes realioje veikloje viskas kitaip; praktikos vadovas – puikus specialistas, nors jis pats statybininkas, o ne verslo vadybininkas.* Šios pastabos atspindi netinkamą kai kurių studentų mąstymą susidūrus su tais atvejais, kai darbinė veikla nesiejama su įgytu išsilavinimu. Todėl praktikos vadovai turėtų komentuoti tokias situacijas ir įspėti studentus dėl jų klaidingų išvadų.

Požiūris į praktikos vadovo (įmonėje) suteiktą naudą. Kas antras absolventas (53,1 proc.) nurodė, jog praktikos vadovas įmonėje davė profesinės naudos. Praktikos vadovo suteikta nauda ne tik akivaizdi pagal statistinius rezultatus, bet ir pagrįsta absolventų komentarais, pvz.: *sužinojau daugiau apie specialybę ir kaip viskas vyksta gyvenime.* Tačiau pasitaiko ir kritinių pastabų, pvz.: *leido tik stebėti darbą, žiūrėjo kaip į nemokamą darbo jėgą.*

Pasitenkinimas profesine praktika, lūkesčių atitikimas. Kas trečias absolventas (33,2 proc.) mano, jog profesinė praktika atitiko jo lūkesčius, o kas antras (51,4 proc.), kad iš dalies atitiko. 46,4 proc. absolventų nurodo, kad praktikos metu įgijo konkrečių praktinių įgūdžių, o 44,8 proc. mano, jog tik iš dalies įgijo

on the scale was given to those questions which reflect the graduates' opinion about the adequacy of the practice supervisor activity (in the enterprise) to theoretical teaching, its usefulness to the graduate, if practice met the graduate's expectations, skills obtained during the practice and about the need to improve the content of practice.

Link between practice supervisor (in the enterprise) and theoretical teaching. Graduates, comparing the activity of practice supervisor in the enterprise and the requirements to this activity most frequently (49.6 per cent) indicated that the activity was partly adequate to the theoretical teaching; 29.8 per cent of the respondents stated it was fully adequate. The respondents claimed that the practice supervisor in the enterprise helped them to perceive the future place of occupation or prospective activity better, helped to understand the necessity of separate subjects or of studies in general, practical application of studies. However, some of the graduates' responses in terms of practice supervisors in enterprises were opposite, e.g.: *I have learnt that it is absolutely not necessary to complete education in order to earn a lot; theoretical teaching is not necessary at all as in real activity everything is different; a practice supervisor is a perfect specialist though he is a builder, not a business manager.* These remarks reflect improper thinking of some students upon encountering the situations when working activity is not related with the acquired education. Therefore practice supervisors should comment upon such situation and prevent students from making wrong conclusions.

Opinion to the benefit received from the practice supervisor (in the enterprise). Every second graduate (53.1 per cent) admitted receiving a lot of professional benefit from the practice supervisor in the enterprise. Such benefit provided by the practice supervisor was obvious not only according to the statistical data, it was also grounded in graduates' comments, e.g.: *I learnt more about the speciality and how everything is in life.* However, there were some critical remarks, e.g.: *He allowed only observing the work, considered us as unpaid labour power.*

Satisfaction with professional practice and meeting the expectations. Every third graduate (33.2 per cent) stated that professional practice met their expectations; whereas every second (51.4 per cent) respondent stated it only partly met their

tokių įgūdžių. Tačiau beveik kas dešimtas absolventas profesinės praktikos metu neįgijo jam reikalingų praktinių įgūdžių, o 5,4 proc. sudarė tie absolventai, kurių lūkesčių praktika netenkino. Absolventai mini, jog kai kuriose įmonėse į juos žiūrėjo kaip į veiklai trukdančius asmenis, siekė kuo greičiau jų atsikratyti, leido dirbti tik nekvalifikuotus darbus, neatsakinėjo į klausimus dangstydamiesi įmonės paslaptimi. Šie duomenys tik patvirtina spaudoje ir švietimą kuruojančiose institucijose keliamo profesinės praktikos organizavimo gerinimo klausimo pagrįstumą.

Profesinės praktikos turinio, laiko ir organizavimo tobulinimas. Net 47,2 proc. absolventų norėtų, kad būtų gerinamas profesinės praktikos organizavimas, turinys ar laikas; tik kas dešimtas nieko keisti nenorėtų. Absolventų nurodytas priežastis galima suskirstyti į keletą pagrindinių grupių: *nevienodos tos pačios profesinės praktikos atlikimo sąlygos; sąlygos įmonėje neatitiko nurodytų sutartyje; nekompetentingas praktikos vadovas darbui su praktikantais.* Kartais *praktikos vadovui kolegijoje* tenka vesti visą profesinės praktikos kursą. O kai profesinė praktika organizuojama įmonėje, didžiausia atsakomybė tenka *praktikos vadovui įmonėje* (veiklos organizavimas, atsakomybė, priežiūra, konsultavimas, pirminis įvertinimas).

Praktinių užduočių svarba dalykui išmokti. Praktinių užduočių tikslas – sugebėti teorines žinias taikyti praktikoje, įgyti profesinių įgūdžių ir mokėjimų. Absolventai komentaruose mini, jog praktinės užduotys įdomesnės nei teorinis mokymas: 65,5 proc. respondentų praktinės užduotys padėjo geriau išmokti konkretų dalyką, o 29,4 proc. iš dalies padėjo. Respondentų atsakymų tyrimas rodo praktinių užduočių svarbą ir skatina kolegijos dėstytojus ypač atsakingai jas parengti ir pateikti studentams.

Praktikos vadovo veiklos sąsaja su teoriniu mokymu. Studijuojamo dalyko ir profesinės praktikos tikslai skiriasi, tačiau visi jie nukreipti į konkrečių kompetencijų bei studijų tikslų pasiekimą. Atsižvelgiant į studijų programos tikslų sąsajas, į tai, kad dalyką ir praktiką veda dažnai tas pats asmuo, laukiamas rezultatas turėtų būti praktikos vadovo, vedančio profesinę praktiką, veiklos sąsaja su ankstesniu jo teoriniu mokymu. Tačiau absolventų apklausos duomenimis, tik trečdalis (35,6 proc.) absolventų pažymėjo šį atitikimą, o pusė (51,0 proc.) tam iš dalies pritarė. Įvertinant kolegijos dėstytojų veiklos specifiką ir atsižvelgiant į tyrimo duomenis bei tą faktą, kad ypač padidėjo dėstytojų, studijuojančių magistrantūroje, skaičius, ryškėja tai, kad vis dėlto nepakankamai užtikrinama praktikos vadovo (kolegijoje) veiklos sąsaja su teoriniu mokymu. Viena iš keleto galimybių spręsti šią problemą galėtų būti kolegijos dėstytojų stažuotės konkrečiose įmonėse. Kitos galimybės – praktinio mokymo įmonių steigimas kolegijose ar praktinio mokymo centrų, kurių veikla būtų nukreipta ne tik į andragoginių (mokslinėje literatūroje minimos pedagoginės klinikos – Pukelis, 1995), bet ir į praktinių įgūdžių tobulinimą bei profesinio akiračio plėtrą, steigimas prie kolegijų.

Praktinių užsiėmimų organizavimo tobulinimas ir grupių dydis. Šių komponentų vertė skalėje žemesnė nei vidutinė; 38,8 proc. absolventų norėtų, kad būtų tobulinamas praktinių užsiėmimų turinys ir jų organi-

expectations. 46.4 per cent of the graduates indicated they acquired *concrete practical skills* during the practical training; 44.8 per cent admitted having acquired such skills only partly. However, almost every tenth graduate acquired no practical skills during professional practice; and 5.4 per cent consisted of those graduates whose expectations were not met by practice. Graduates mentioned that in some enterprises they were looked upon as persons impeding the activity in the enterprise and attempts were made to get rid of them as soon as possible, they were allowed to perform only unqualified work and were not provided with answers to questions, covering the reluctance to answer by secrets of the enterprise. These data only confirmed the validity of the issue that is often raised in press and in education coordinating institutions: it is necessary to improve the organisation of professional practice.

Development of practical practice content, time and organization. Even 47.2 per cent of the graduates expressed intention with regard to the improvement of professional practice organization, content and time; only each tenth would be reluctant to change anything. Reasons indicated by the graduates can be distributed into several main groups: *unequal conditions to perform practice of the same professional activity; conditions in the enterprise differed from those indicated in the contract; practice supervisor lacked competence of work with trainees.* Sometimes *practice supervisor in the college* had to supervise the professional practice during the whole set term. When professional practice was organized in the enterprise then *practice supervisor in the enterprise* assumed the most part of the responsibility (organization of the activity, responsibility, supervision, and counselling, initial evaluation).

Importance of practical assignments for learning the subject. The aim of practical assignments is to be able to apply theoretical knowledge in practice, to acquire professional skills and abilities. Graduates mentioned in their comments that practical assignments were more interesting than theoretical teaching: 65.5 per cent the respondents admitted that practical assignments helped them to learn a concrete subject better; whereas 29.4 per cent admitted they helped partly. The research into respondents' answers revealed the importance of practical assignments; therefore teachers are encouraged to prepare them very thoroughly before presenting to students.

Link between practice supervisor activity and theoretical teaching. The aims of the subject and professional activity practice are different; however, they all are directed to the acquisition of concrete competencies and achievement of study goals. Taking into account the link between study programme objectives and that the subject is taught and practice is usually supervised by the same person, the expected outcome should be practice supervisor's activity *linked with the previous theoretical teaching provided by him.* However, the research data indicated that only one third of the graduates (35.6 per cent) marked that the practice supervisor's practical training was performed in accordance with his theoretical teaching, whereas half of the respondents (51.0 per cent) agreed with this conclusion only partly. Taking into account the specificity of college teacher activity and research data as well as the fact that the number of teachers who study in Master's studies has increased considerably, it is evident that the link between practice supervisor (in college) activity with theoretical teaching is inadequately ensured. One of the possible solutions of this problem could be college teacher traineeship in particular enterprises. Another possible solution could be the establishment of practical training enterprises or practical training centres at colleges; their

zavimas. Iš kritinių pastabų minimos nepakankamai aiškios užduotys, kartais abejojama dėstytojo kvalifikacija. Absolventai minėjo užduotims atlikti skirtas pasenusias priemones, jų trūkumą, nelabai patogias sąlygas. Apibendrinus absolventų komentarus, matyti dažnesnis nepasitenkinimas praktinių užsiėmimų organizavimu, o ne jų turiniu. Tai rodo, kad aktualios priemonių praktiniam mokymui trūkumo problemos.

Pogrūpių dydis studentams atrodė tinkamas. Daugumą absolventų (67,2 proc.) visiškai tenkino, o 22,8 proc. iš dalies tenkino grupių dydis. Tačiau iš likusių neigiamų vertinimų ar net kai kurių teigiamų matyti, kad dėl priemonių, skirtų praktinei užduočiai atlikti, trūkumo, dėl neformalių grupės lyderių buvimo, daliai absolventų tekdavo tik stebėtojo vaidmuo. Nors, kaip pabrėžia kolegijų dėstytojai, praktiniai užsiėmimai dažniausiai vyksta poromis ar individualiai, dalies užsiėmimų organizavimą vis dėlto reikėtų tobulinti.

Praktinio mokymo apimtis. Remiantis neuniversitetines studijas reglamentuojančiais teisės aktais praktinis mokymas turi sudaryti ne mažiau kaip trečdalį visos studijų programos apimtį. 41,4 proc. respondentų pakako praktiniam mokymui skirto laiko, tačiau anksčiau aprašyti respondentų tyrimo duomenys skatina kolegijos dėstytojus tobulinti praktinio mokymo organizavimą.

Profesinės praktikos apimtis. Profesinės veiklos praktikos apimtis turi būti ne mažiau kaip 20 kreditų. Ekspertams vertinant neuniversitetinių studijų programų projektus paaiškėjo, kad šių programų rengėjams tokių problemų beveik nekilo. Kas antram absolventui pakako numatyto laiko profesinės veiklos praktikai atlikti, o trečdalis (33,3 proc.) teigia, jog laikas, skirtas praktikai, iš dalies pakankamas.

Pasitenkinimas praktiniu mokymu, atitikimas lūkesčiams. 24,9 proc. respondentų visiškai, o 55 proc. iš dalies pritaria, jog praktinis mokymas atitiko jų lūkesčius. Absolventai mini ir keletą dažnesnių nepasitenkinimų sukėlusius priežastis: *dėstytojo, turinčio tik praktinės veiklos patirtį nepakankamas sugebėjimas organizuoti studijų procesą; asmeninė darbo motyvacija.* Šie duomenys skatina atsakingiau vertinti valstybiniu mastu skatinamos praktikos integracijos į studijų procesą reikalingumą, kol nėra parengta konkrečios integracijos strategijos. Dėstytojo, neturinčio didaktinio pasirengimo, veiklos spragas pripažįsta patys studentai, be to, tai sunkiai suderinama su edukologijos mokslo teiginiais.

Galimybės atlikti praktines užduotis įmonėje. Išanalizavus absolventų atsakymus matyti dažnas jų nepasitenkinimas profesine praktika kolegijoje. Išaiškėjo ir tai, kad kai kuriose kolegijose absolventai patys privalėjo susirasti vietas profesinei praktikai ir tik kritiniu atveju jiems padėdavo praktikos vadovas kolegijoje. Kaip minėta anksčiau, kartais įmonėje nebuvo sudaryta sąlygų atlikti kolegijoje paskirtas užduotis. Gal dėl to vos trečdalis absolventų (32,1 proc.) nurodo, kad sąlygos atlikti praktines užduotis įmonėje buvo sudarytos, o net 20,5 proc. vertina jas labai neigiamai.

activity could be oriented not only to the development of didactical skills (the term of pedagogical clinics has already emerged in scientific literature (Pukelis, 1995) but practical skills as well as the development of the professional world outlook.

Improvement of practical activity organization and group size. The value of these components on the scale is lower than average; 38.8 per cent of the graduates expressed the intention to have practical activity content and organization improved. Inadequately clear assignments as well as doubts with regard to the teacher competence were mentioned in the critical comments. Graduates mentioned out-of-date means used to perform the assignments, lack of such means and insufficiently comfortable conditions. Having summarised the comments of the graduates, it is evident that the respondents are more discontent with the organization of practical activities than their content. This yielded the relevance of lack of means for practical training.

The size of groups seemed adequate to the respondents. The majority of the graduates (67.2 per cent) were fully satisfied with the group size, and 22.8 per cent were only partly satisfied. But the rest negative evaluations and even some positive evaluations show that lack of means necessary to perform a practical activity and the presence of non-formal group leaders lead to the situation that part of the graduates have to assume the role of observer instead of active participant in the activity. Though, as it was emphasised by the college teachers, practical activities are most often performed in pairs or individually, still the organization of some of the activities call for improvement.

Extent of practical training. On the basis of legal acts regulating non-university studies, practical training should comprise no less than one third of the whole study programme extent. 41.4 per cent the respondents indicated that the time devoted to practical training was sufficient, whereas the research data presented above induce the college teachers to improve the organization of practical training.

Extent of professional practice. The volume of professional practice activity should be no less than 20 credits¹⁴. During expert assessment of non-university study programmes it appeared that programme developers encountered no problem in this area. Every second graduate indicated the content with the scheduled time to perform professional activity practice and one third of the respondents (33.3 per cent) claimed that the time devoted to practical training was partly sufficient.

Content with practical training and meeting the expectations. 24.9 per cent the respondents agreed fully and 55 per cent agreed partly that practical training met their expectations. Graduates mentioned some most frequent reasons that caused discontent: *insufficient ability of a teacher who has only practical work experience to organize study process; personal work motivation.* The gap in the activity of a teacher who has no educational experience has been recognised by the students themselves, besides, such a situation is hardly coherent with the statements of educational science. This data fosters to assess the necessity of integration of practice into the study process more responsibly; though a concrete integration strategy has not been developed, but this integration of practice has already been enhanced on the state level.

Opportunities to perform practical training assignments in the enterprise. Having analysed the responses of the graduates, their often discontent with professional practice in college is obvious. It emerged that in some colleges graduates themselves had to find places for professional practice and only in critical situations they were helped by practice supervisor in the college. As it was mentioned above, sometimes there were no conditions created in the enterprise to perform the practical tasks set at the college. This may be the reason why only one third of the graduates (32.1 per cent) indicated that conditions to perform practical assignments in the enterprises were created and even 20 per cent assessed them very negatively.

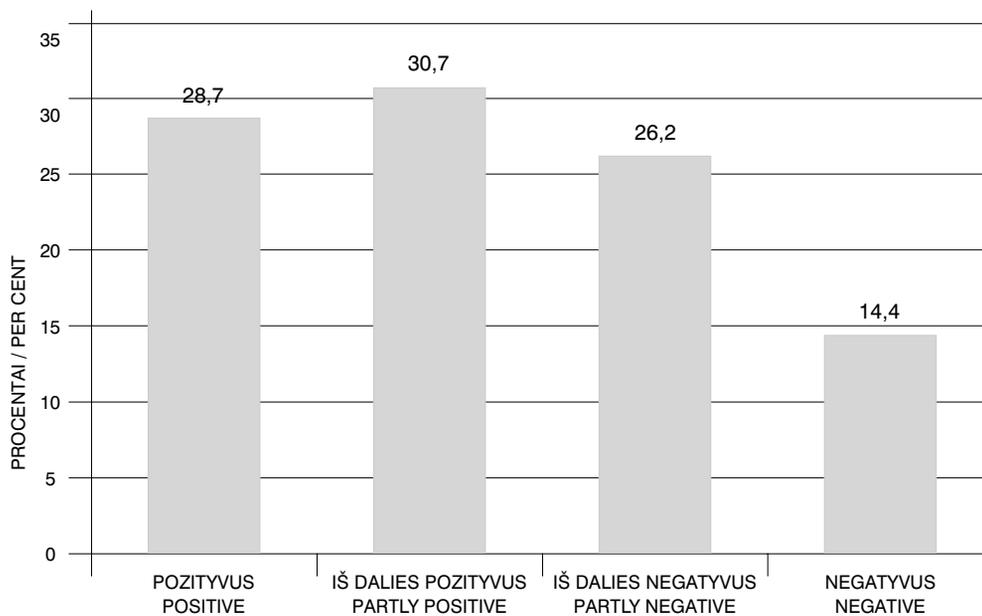
¹⁴ Extent of 1 credit in Lithuanian higher education encompasses 40 hours student workload.

5 MATERIALINIŲ SĄLYGŲ STUDIJŲ PROGRAMAI ĮGYVENDINTI VERTINIMAS

Apibendrinta respondentų nuomonė pagal teigiamą įvertį būtų gana pozityvi. Vis dėlto net 14,4 proc. palyginti negatyviai vertino materialines sąlygas (žr. 4 pav.). Didžiausią vertę skalėje turėjo klausimai, kuriais siekta atskleisti absolventų požiūrį į auditorijų aprūpinimą mokymui skirtomis demonstracinėmis priemonėmis, pakankamą vadovėlių bei statistinių leidinių kiekį bibliotekoje. Daugiausia nepasitenkinimo reikšta dėl vadovėlių. Pažymėtina, kad absolventai materialinę ir metodinę bazę vertino blogiau nei ekspertai, vertinę materialines sąlygas jų analizuotoms programoms įgyvendinti.¹⁵

5 ASSESSMENT OF MATERIAL CONDITIONS FOR STUDY PROGRAMME REALIZATION

The summarised respondents' opinion in terms of positive value would be rather positive, still even 14.4 per cent of the respondents assessed material conditions rather negatively (see Fig. 4). The highest value was assigned to the questions which tried to reveal the graduates' opinion to the equipment of the classrooms with demonstration aids for teaching, sufficient number of the textbooks and statistical publications in the library. The greatest discontent was expressed with regard to the textbooks. It is worth noting that material and methodological basis was evaluated by the graduates worse than by the experts, who assessed material conditions used for the realization of the analysed programmes.¹⁵

4 pav. Bendrasis respondentų požiūris į materialines sąlygas studijų programai įgyvendinti
 Fig. 4. Generalized opinion of respondents to material conditions for study programme realization

Absolventams labiausiai trūksta vadovėlių kolegijos bibliotekose. 2003 m. atlikto profesinio mokymo institucijų pedagogų tyrimo¹⁶ (Laužackas, Danilevičius, Gurskienė, 2004) rezultatai taip pat rodo, jog studijų proceso aprūpinimas studijų priemonėmis aktualus.

Aprūpinimas demonstracinėmis-mokomosiomis priemonėmis tobulintinas, nes tik kas penktas absolventas šį komponentą vertino teigiamai, o 23,9 proc. absolventų nuomonė šiuo klausimu buvo neigiama. Tai vienas iš blogesnių vertinimų šios skalės komponentų rangutuėje. Iš kolegijų pateiktų savianalizės duomenų aišku, jog kiekviena kolegija, kiekvienas fakultetas turi bent po vieną šiuolaikinių demonstracinių priemonių kompleksą, gausu grafinių projektorių, tačiau pačios priemonės per mažai naudojamos studijų procese. Po-

Graduates mostly lack textbooks in college libraries. The findings of the research performed in 2003 into vocational education institution teacher activity¹⁶ (Laužackas, Danilevičius, Gurskienė, 2004) indicate that the provision of the teaching process with the teaching aids is a relevant issue.

Provision with demonstrational teaching aids needs to be developed as only each fifth graduate assessed this component positively, whereas 23.9 per cent of the graduates held a negative opinion about this issue. It is one of the worst evaluations in the range of the components of this scale. The self-analysis data presented by colleges make it clear that every faculty in every college possesses at least one modern set of multimedia, a number of overhead projectors; however, these aids are used in the study process too little. Conversations with college administration revealed that teacher ability to ap-

¹⁵ Remiantis ekspertų vertinimo rezultatais, apie pusę pateiktų vertinti studijų programų turėjo tinkamus materialinius išteklius studijų tikslams pasiekti.

¹⁶ Respondentai – įvairaus lygio profesinio mokymo institucijų (įskaitant kolegijas) pedagogai/dėstytojai. Imtis – 254 respondentai.

¹⁵ On the basis of expert assessment results about half of the study programmes presented for the assessment possessed appropriate material resources necessary to achieve study objectives.

¹⁶ Respondents are professional education institution (including colleges) teachers of various levels; the sample is 254 respondents.

kalbiai su kolegijų administracija rodo, kad dėstytojų gebėjimas taikyti informacines technologijas nėra pakankamas, nors šioje srityje ir pastebima pažanga. Pažymėtina, jog kolegijų administracija ypač skatina dėstytojus taikyti informacines technologijas ir šiuolaikiškesnes demonstracines priemones studijų procese. Kai kurie dėstytojai parengė nuotolinius atskirų dalykų studijų kursus. Kita priežastis, lėmusi kai kurių auditorijų skurdumą – ypač didelės mokomųjų priemonių kainos. Kolegijų akreditacijos metu paaiškėjo, kad siekdami šią problemą spręsti dalis dėstytojų užsiėmimus veda ne kolegijose, o socialinių partnerių suleistose laboratorijose ir pan.

Aprūpinimas vadovėliais bibliotekoje. Absolventams labai trūksta vadovėlių kolegijos bibliotekose: tik 15,8 proc. absolventų mano, kad jų pakanka, o 32,4 proc. tam pritaria iš dalies, kiti respondentai aprūpinimą vadovėliais vertina neigiamai.

Tai blogiausiai įvertintas požymis (kriterijus) iš visų materialinių sąlygų studijų programai įgyvendinti vertintų požymių. 2005 m. kolegijų akreditacijos duomenimis, ekspertai nepastebėjo vadovėlių trūkumo. Septynioms akredituotoms kolegijoms (toms pačioms, kurių absolventai dalyvavo apklausoje) beveik nėra išsakyta pastabų dėl materialinės bazės tobulinimo. Kolegijų savianalizė rodo ryškiają pažangą tobulinant materialinę bazę. Ekspertų ir absolventų nuomonių skirtumus galėjo sąlygoti keletas priežasčių: pagerėjusi materialinė bazė, bet prastokas studentų informavimas; tai, kad vadovėliai atitenka ne tik bibliotekoms, skaitykloms, bet ir katedroms ar dėstytojams; nelankstus daugelio kolegijų bibliotekų darbas, – dažnai nepaisant knygos egzempliorių skaičiaus ją galima laikyti namuose apie mėnesį (panaši problema užsienio kolegijose sprendžiama taip: knygos suskirstomos į tam tikras kategorijas; atsižvelgiant į tai nustatoma, kelioms dienoms jas galima išduoti studentui); nuostatos, jog aukštųjų mokyklų finansavimo gerinimas tebėra aktuali problema.

Periodinių leidinių kiekis bibliotekoje. Kiek geriau (nors taip pat nepakankamai) bibliotekos aprūpinamos statistiniais leidiniais: 23,5 proc. absolventų teigimu, jų pakanka, 38,4 proc. – iš dalies pakanka. Kas penktam absolventui (20 proc.) jų nepakako, o 18,1 proc. iš dalies nepakako. Atsižvelgiant į šių aukštesniųjų mokyklų pasirengimo tapti kolegijomis vertinimų ataskaitas ir absolventų atsakymus, pastebėta nemaža pažanga kaupiant periodinius leidinius, susijusius su profesijos studijomis.

Praktinio mokymo bazės kolegijoje ir įmonėje tinkamumas. Beveik trečdalis (29,8 proc.) kolegijų absolventų manymu, bazė praktiniam mokymui kolegijoje tinkama, o 52,6 proc. nurodo ją kaip iš dalies tinkamą. Praktinio mokymo bazės įmonėje įvertinti truputį geresni: 33 proc. absolventų laiko ją tinkama, o 49,7 proc. – iš dalies tinkama. Reikia pažymėti kolegijų pastangas dėl materialinės bazės tobulinimo: reikalingas demonstracines ir mokomąsias priemones, įrengimus, galima naudoti praktinių užsiėmimų metu, išvykus į įmonę, sudarius bendradarbiavimo ir atskirų priemonių panaudos sutartį.

Aprūpinimas konspektais ar vadovėliais paskaitų, praktinių užsiėmimų metu. Aprūpinimas konspektais

ply information technologies is insufficient; though there has been some advancement in this area. It is worth noting that college administration puts particular emphasis on enhancing teachers to use information technologies and more modern demonstrational aids in the study process. Some teachers have prepared distance courses of some study subjects. Another reason that determined the poverty of some classrooms is particularly high price of the teaching aids. During college accreditation it appeared that aiming at solving this problem some colleges provide sessions not in the college premises but in laboratories of social partners and etc.

Provision with textbooks in the library. Graduates noted a lack of textbooks in college libraries: only 15.8 per cent of the graduates considered that the number of the textbooks was sufficient; whereas 32.4 per cent were content partly, others assessed the provision with textbooks negatively.

It is the worst evaluated aspect of all material conditions for programme realization. According to 2005 college accreditation data, it is evident that experts noticed no lack of textbooks. Seven colleges that were accredited (graduates of the same colleges participated in the survey) received almost no remarks with regard to the material basis improvement. College self-analysis indicates a considerable advance in material basis development area. The differences in expert and graduate students' opinion could have been caused by several reasons: improved material basis but information about this has not reached the students yet; textbooks become the possession not only of libraries and reading rooms but also of departments and teachers; college library work procedures are not flexible – it often happens that regardless of the number of copies of the book it is possible to keep the book at home for about a month (a similar problem in colleges abroad is solved this way: books are distributed to certain categories with respect to how long a student can keep it); disposition that improvement of higher education financing is still an urgent problem.

Number of periodical and statistical publications in the library. The situation with provision of the libraries with periodical publications is better (though also insufficient): according to 23.5 per cent of the graduates, it is sufficient, according to 38.4 per cent – partly sufficient. Each fifth graduate (20 per cent) found the stock of periodical and statistical publications insufficient, whereas 18.1 per cent only partly insufficient. With regard to the assessment reports about the preparation of these former advanced vocational schools to become colleges and their graduates' responses, a considerable advancement can be noticed in accumulating periodical publication related to professional studies.

Suitability of practical training basis in the college and enterprise. Almost one third (29.8 per cent) of college graduates consider the basis for practical training in college to be suitable, and 52.6 per cent consider it to be partly suitable. The evaluations of practical basis in the enterprise are slightly higher: 33 per cent of the graduates consider it to be suitable and 49.7 per cent partly suitable. It is necessary to note college efforts in the improvement of material basis: the necessary demonstration and teaching aids and equipment can be used during practical sessions in enterprises, having made cooperation agreements and contracts with regard to the use of separate means for practical purposes.

Provision with compendiums or textbooks during lectures and practical sessions. Provision with compendiums or textbooks enhances more active students' participation

ar vadovėliais skatina aktyvumą studentų užsiėmimų metu, o dėstytojas tokiu atveju yra daugiau konsultantas. Kolegijų savianalizė rodo siekį skatinti dėstytojus rengti ir išleisti paskaitų konspektus, praktinių darbų aprašus ar kitus metodinius darbus. Pasirinkta strategija sudarė sąlygas kas penktam (22,3 proc.) absolventui užsiėmimų metu naudotis konspektais ar vadovėliais.

Kompiuterių ir mokomųjų programų poreikio tenkinimas. Šio poreikio tenkinimą vertino teigiamai trečdalis studentų – 34,1 proc., o 38,9 proc. studentų tai tenkino iš dalies. Išryškėjo absolventų nusivylimas pasenusiais, per lėtai veikiančiais kompiuteriais. Absolventai taip pat norėtų daugiau naudotis mokomosiomis kompiuterinėmis programomis. Kita vertus, dar prieš kelerius metus buvusi aktuali aprūpinimo kompiuteriais problema šiandien beveik išspręsta.

6 DĚSTYTOJŲ VEIKLOS VERTINIMAS

Apibendrinta respondentų nuomonė apie dėstytojų veiklą yra tik iš dalies pozityvi. Daugumos absolventų atsakymai pasiskirstė taip: 34,6 proc. pozicija buvo iš dalies negatyvi, o 34,7 – iš dalies pozityvi (žr. 5 pav.). Didžiausią vertę skalėje turėjo klausimai, kuriais siekta atskleisti absolventų požiūrį į teorijos sąsają su praktika, taikomus skirtingus studijų metodus, įvairių mokymo priemonių naudojimą.

Neuniversitetinių studijų programų absolventai išsakė nuomonę apie dėstytojų kvalifikaciją, akademinę veiklą, pasiruošimą užsiėmimams, teorijos sąsają su praktika ir problemų sprendimu, dėstymo metodų taikymą, naudojamų studijų priemonių įvairumą, vertinimo objektyvumą. Tyrimo rezultatai atskleidžia neuniversitetinių studijų posistemės atsiradimo, rinkos ekonomikos ir edukologinėje literatūroje iškeltą dėstytojų rengimo bei kvalifikacijos tobulinimo problemas – nevisiškai

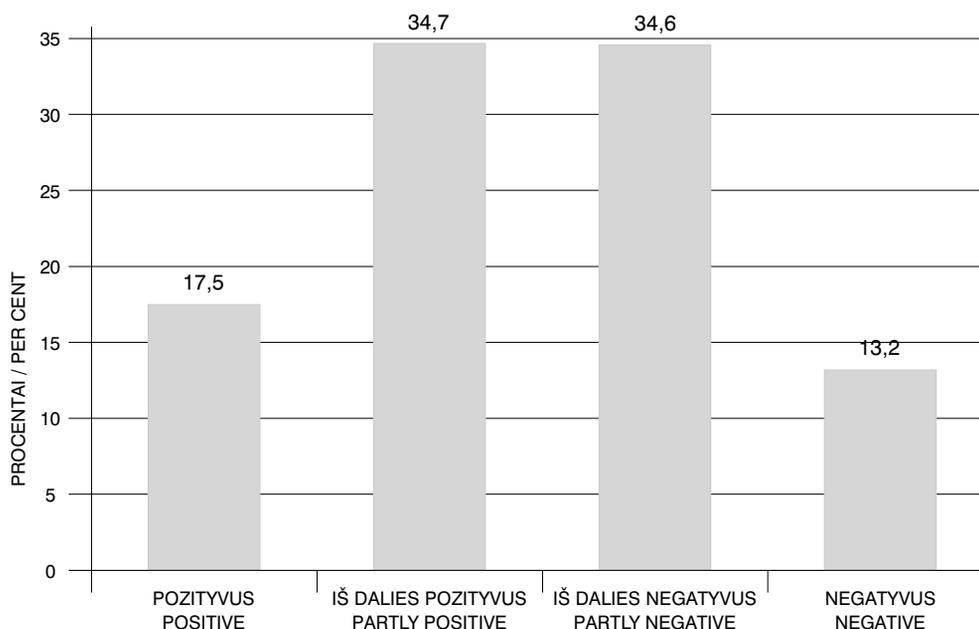
during the classes whereas teacher then becomes a counsellor. College self-analysis indicated a purpose to foster teachers to prepare and publish lecture compendiums, description of practical work or other teaching aids. The chosen strategy created conditions for each fifth graduate (22.3 per cent) to use compendiums or textbooks during classes.

Meeting the need for the use of computers and computer software. Meeting this need was positively evaluated by one third of the respondents – 34.1 whereas 38.9 per cent of students were partly satisfied with regard to this issue. The graduates' disappointment with out-of-date and too slow computers was evident. Graduates also intend to use more teaching computerised programmes. On the other hand, school equipment with computers problem, so acute several years ago, is now almost solved.

6 TEACHERS' ACTIVITY ASSESSMENT

The summarised respondents' opinion about teachers' work is only partly positive. The majority of the graduates presented their responses in the following order: the position of 34.6 per cent was partly negative, 34.7 – partly positive (see Fig. 5). The questions that attempted to reveal the graduates' attitude to the link between theory and practice, application of different study methods and the use of various teaching aids received the highest value.

Non-university study programme graduates expressed their opinion about the teacher qualification, didactical activity, preparation for classes, link between theory and practice and problem solving, application of teaching methods, variety of the used teaching aids and objectivity of assessment. The research findings revealed the emergence of non-university study subsystem, teachers' education and qualification upgrading problems raised by the market economy and researchers in didactical literature – insufficient ability to adapt

5 pav. Bendrasis respondentų požiūris į dėstytojų veiklą
Fig. 5. Generalized opinion of respondents' to teachers' work

ką sugebėjimą prisitaikyti prie šiuolaikinių didaktinių darbo metodų. Pastarosios problemos taip pat iškeltos universitetinio mokslo sistemoje. Kaip nurodo V. Stanišauskienė (1998), rinkos sąlygomis aukštoji mokykla privalo ieškoti optimalių dėstytojų būdų ir siekti dėstytojų ir studijavimo balanso, nes studijų proceso sėkmė priklauso nuo studentų motyvacijos ir dėstytojų pasirengimo šiuolaikiškam specialistų rengimui.

Teorijos sąsaja su praktika ir problemų sprendimu. Beveik trečdalis (31,0 proc.) absolventų nuomone, teoriją su praktika, problemų sprendimu susiedavo visi arba beveik visi dėstytojai. Dėsčiusiųjų specializacijos ar kvalifikacijos dalykus darbe pasigendama teorijos ir praktikos sąsajos (grįžę iš profesinės praktikos¹⁷ absolventai dažniau pastebi tokio pobūdžio dėstytojų trūkumus). Absolventų komentarai ne tik atskleidžia tobulintinas dėstytojų darbo kryptis, bet dar sykį iškelia profesinės praktikos reikšmingumo prielaidas.

Studijų metodų taikymas. Visų arba beveik visų dėstytojų taikomi studijų metodai buvo priimtini ketvirtadaliui respondentų (25,7 proc.), o kas antram – daugumos (53,8 proc.). Ekspertų taip pat buvo pastebėta studijų metodų taikymo problema dar vertinant studijų programų projektus: tik 14,6 proc. sudarė tos neuniversitetinių studijų programos, kurių metodai atitiko programos tikslus. Absolventai nurodo, jog ypač atsibodusios diktanto tipo paskaitos, kuri vyksta visą semestrą, o pajvairinamos tik keliolika mėnesių. Įvertinus absolventų poreikį labiau susieti teorines žinias su praktika ir darbo pasaulio poreikiais turėtų būti skatintini diskusijų, debatų, pokalbio, įvairių literatūros šaltinių pasitelkimo metodai ir būdai.

Dėstytojų pasirengimas užsiėmimui. Vertinimas pagal šį požymį rodo didelį absolventų reiklumą arba ne visai atsakingą dalies dėstytojų požiūrį į akademinę veiklą. 60 proc. absolventų teigė, jog dauguma dėstytojų gerai pasiruošia kiekvienam užsiėmimui, tačiau 9,5 proc. pasirinko vertinimą „kai kurie arba nė vienas“.

Išanalizavus absolventų komentarus išryškėjo tendencija, kad dėstytojų praktikų užsiėmimai įdomūs, paremti gyvais pavyzdžiais, tačiau nėra labai efektyvūs. Absolventai nurodo, jog tokių užsiėmimų metu nenuobodu, daug įdomiau nei vien teorinės žinios, tačiau ne visada aišku, į ką studijuojant reikėtų kreipti didžiausią dėmesį, be to nusiviliama atsiskaitymo metu. Absolventai nežino, ką per paskaitas užsirašyti, kokių žinių bus reikalaujama atsiskaitymo metu. Galima manyti, jog dėstytojai praktikai studentams sugeba pateikti naudingų žinių, tačiau ne visada moka tinkamai organizuoti studijų procesą. Absolventų apklausoje išryškėjusį faktą galima paaiškinti remiantis B. Bitino (1996) pastebėjimais, jog net sėkmingai studijavęs akademinės disciplinos specialistas neretai nesugeba to paties išmokyti ugdytiniui, nes negali suvokti, ko ir kaip pasitarti negali suprasti.

Paskaitų, praktinių užsiėmimų nuoseklumas. Absolventų teigimu, 60 proc. dėstytojų darbas pasižymėjo

to modern teaching/learning methods. The latter problems have been also revealed in the university education system. According to V. Stanišauskienė (1998), under market conditions higher education should look for optimal ways of teaching and pursue the balance between teaching and learning, as the success of study process depends on students' motivation and teacher preparation for contemporary teaching.

Link between theory and practice and problem solving. Almost one third (31.0 per cent) of the graduates claimed that all or almost all teachers related theory with practice and problem solving. The graduates admitted that the teachers who taught specialization or qualification subjects failed to link theory and practice (graduates more often noticed such shortcomings of teaching only upon return from professional practice¹⁷). The graduates' comments not only revealed the fields that require teacher work improvement but also raise assumptions for the significance of professional practice.

Application of study methods. The study methods applied by all the teachers or almost all the teachers were acceptable to one fourth of the respondents (25.7 per cent), the study methods of the majority of the teachers were acceptable to each second respondent (53.8 per cent). Assessing study programme projects, experts had also noticed study method application problem: the non-university study programmes which used study methods suitable for programme aims comprised only 14.6 per cent of all the evaluated study programmes. Graduates admitted that dictation-type lectures provided throughout the semester were very boring as they contained only one different activity - colloquia. Having assessed the graduates' need to link theory and practice as well as the demands of the world of work more, it is evident that discussion, debate, interaction and employing various reference resources methods and ways should be more employed.

Teacher preparation for the class. The assessment in terms of this feature determined either that the students were rather demanding or that the teachers were not responsible enough with regard to the didactical activity. 60 per cent of the graduates stated that the majority of teachers were well prepared for the each lecture; however, 9.5 per cent chose the variant "some of them were prepared or no teachers were prepared for the activity at all".

Having analysed the graduates' comments, the following tendency has appeared: teacher-practitioner classes are interesting, based on good examples; however, they are not efficient. Graduates indicated that such classes are not boring, they are more interesting than purely theoretical knowledge; still it is not always clear what the students should focus on when they work on their own, besides they are often disappointed during the examinations. Graduates are unaware what to take notes of during the lectures, whereas during examinations they are required to reproduce only knowledge. It is possible to assume that teachers-practitioners manage to present useful knowledge to students, but not always know how to organize the study process. The fact that emerged during the graduates' survey can be explained on the basis of the remarks by B. Bitinas (1996) who states that sometimes even a specialist, who successfully studied academic disciplines, is unable to teach others the same disciplines as he cannot understand how others cannot understand something.

Consistency of lectures and practical sessions. According to the graduates, 60 per cent of teachers managed to convey lectures consistently and, therefore, clearly; however, 13.9 per

¹⁷ Kolegijose profesinė praktika prasideda ne tik nuo pirmojo kurso, tačiau ir nuo antrojo kurso pirmojo semestro.

¹⁷ Professional practice in colleges starts not only from the first year of studies but also from the first semester of the second year.

nuoseklumu ir iš jo išplaukiančiu aiškumu, tačiau 13,9 proc. absolventų nurodo, jog tai jiems pavyko pastebėti tik kai kurių arba nė vieno dėstytojo darbe. Tokie absolventų apklausos rezultatai rodo esant problemų, susijusių su žinių perteikimu ir įtvirtinimu, tai yra tuo, kas galėtų sąlygoti nepakankamai efektyvų studijų procesą. Išanalizavus ekspertų atlikto neuniversitetinių studijų programų vertinimo rezultatus¹⁸, galima kelti prielaidą, kad tai galėjo lemti išlikusio studijų turinio nenuoseklumas.

Atsakymai į studentų klausimus. Absolventų apklausos duomenimis, dėstytojų konsultacijų problema sprendžiama, nors šeštadalis absolventų nurodo, jog į klausimus atsakydavo tik kai kurie arba nė vienas dėstytojas, tačiau 30,3 proc. nurodė, kad atsakymų sulaukdavo iš visų arba beveik iš visų dėstytojų. Įvertinus šiuos rezultatus ir respondentų imtį, neuniversitetinių studijų specifiškumą, kolegijos dėstytojui¹⁹ būtų labai aktuali konsultavimo funkcija. Plintanti visuotinės kokybės vadybos koncepcija, kitose šalyse populiarūs dėstytojų, paremto konsultavimu, teorija skatina į studentą žvelgti kaip į klientą (tai akcentuojama dalies kolegijų savianalizėse), vadinasi, kolegijos dėstytojui labai svarbu sugebėti atsakyti į dalykinius studentų klausimus.

Vertinimo objektyvumas. Vertinimo objektyvumo problema egzistuoja nuo ankstyvosios pedagogikos laikų. Didžioji dalis absolventų (62,7 proc.) nurodo, jog daugelis dėstytojų jų pasiekimus vertina objektyviai, tačiau kas šeštas mano, jog objektyvūs buvo tik kai kurie arba nė vienas dėstytojas. A. Šventicko²⁰ (2001), tyrusio mokymo rezultatų vertinimo humanizavimą bendrojo lavinimo mokykloje, duomenimis, beveik toks pat procentas mokytojų (24 proc.) ir mokinių (27 proc.) mano, jog dažniausiai nepasitenkinimas mokytoju kyla dėl vertinimo neobjektyvumo.

Dėstytojų kvalifikacija. 40,6 proc. respondentų nurodo, kad visų arba beveik visų dėstytojų kvalifikacija pakankama, o 11,4 proc. nurodė, jog daugumos arba nė vieno dėstytojo kvalifikacija nepakankama. Kolegijų dėstytojų kvalifikacijos problemos aktualumas įvairiuose tyrimuose pastebėtas dar vykstant aukštesniosioms studijoms (Laužackas, 2002; Laužackas, Pukelis, 2000). 1999-2002 m. ekspertų atlikto neuniversitetinių studijų programų vertinimo duomenimis, kas antros studijų programos (46,9 proc.) dėstytojų kvalifikacija turėjo būti keliama arba pripažinta kaip reikalinga tobulinti. Absolventų tyrimo duomenys leidžia manyti, kad ši problema lieka aktuali. Kolegijų savianalizės ataskaitose fiksuoti teigiami faktai apie pastovų pagrindinėse pareigose dirbančių kolegijos dėstytojų kvalifikacijos tobulinimą. Tik praktinio darbo patirtį turinčių specialistų įsiliejimas į kolegijų dėstytojų antraeilininkų ar valandininkų gretas reikalaujant minėtą problemą tirti ir šiuo aspektu, kad būtų aiškiau

cent of the graduates indicated that consistent and clear teaching could be observed only in some teachers' work or no teachers were teaching clearly and consistently. Such outcomes of the graduates' survey indicated a problem related to transfer and consolidation of knowledge, and this could lead to insufficiently efficient study process. Having analysed the results of non-university study programme assessment performed by the experts¹⁸, it is possible to assume that such conclusions could have been determined by the study content consistency that still persists.

Responses to students' questions. According to the data of the survey, teacher consultation problem is being solved, though one sixth of the graduates showed that only some or no teachers at all answered the students' questions; however, 30.3 per cent of the graduates indicated that their questions were answered by all or almost all teachers. Having taken into account these results, the respondents' sample and the specificity of non-university studies it is evident that a counselling function would be relevant to college teachers¹⁹. The expanding conception of universal quality management and the teaching theory based on counselling, popular in some countries, enhance viewing a student in a different light – as a client (this is emphasised in the self-analysis by a number of colleges); as a consequence, it is essential that college teachers provided comprehensive answers to student questions on the subject.

Objectivity of assessment. The issue of objectivity of the assessment has existed since the times of early education. The main part of the graduates (62.7 per cent) indicated that the majority of teachers assess objectively; however, each sixth respondent stated that only some or no teachers at all were objective. According to the data by A. Šventickas²⁰ (2001), who researched humanization of the assessment of learning achievements at a secondary school, almost the same per cent of teachers (24 per cent) and learners (27 per cent) think that learners are discontented with teachers mainly due to the assessment objectivity issue.

Teacher qualification. 40.6 per cent of the respondents indicated that the qualification of all or almost all teachers was sufficient, whereas 11.4 stated that qualification of the majority or all teachers was insufficient. The relevance of college teacher qualification issue was marked in various studies already in higher advanced vocational study times (Laužackas, 2002; Laužackas, Pukelis, 2000). According to the data of non-university study programme assessment performed by the experts in 1999-2002, qualification of teachers in each second study programme (46.9 per cent) had to be upgraded as it was recognised as necessary to be improved. The data of the graduates' research allows assuming that this problem remains relevant. Positive facts marked in college self-analysis reports with regard to the on-going qualification development of the full-time college teachers enhance further research into teacher qualification development. Only the invasion of specialists with practical work experience into college part-time teacher ranks requires solving the mentioned above problem in this aspect as well in order to reveal their impact into the study process. The analysis results also create as-

¹⁸ 1999–2000 m. ekspertų vertintų programų duomenimis, nuoseklia dėstomų dalykų seka pasižymėjo tik 26,8 proc. neuniversitetinių studijų programų, o iš dalies nuoseklia – 73,2 proc.

¹⁹ Pažangiu reiškiniu laikytinas tas faktas, kai atskiros kolegijos, pvz., Vilniaus kolegija, skatina dėstytojus tobulinti konsultavimo funkcijas ir siekiant kompetentingumo skatina juos specializuotis atitinkamose srityse.

²⁰ A. Šventickas. Mokymo rezultatų vertinimo humanizavimas, 2001. Daktaro disertacija.

¹⁸ According to the data of expert assessment of programmes in 1999–2000, only 26.8 per cent of non-university study programmes were singled out for consistent sequence of subjects, and 73.2 per cent by partly consistent.

¹⁹ Such facts that separate colleges, e.g., Vilnius city College, enhance teachers to improve their counselling functions and foster teacher specialization in appropriate areas, as a response to increasing competition, are considered to be a progressive phenomenon.

²⁰ A. Šventickas. Humanisation of the Assessment of Learning Achievements, 2001. Doctoral dissertation.

atskleistas jų indėlis į studijų procesą. Analizės rezultatai taip pat sudaro prielaidas teiginiui, jog dėstytojas, siekdamas būti kompetentingas, šiuolaikiškas ir turintis tvirtą autoritetą, būtinai turi nuolat tobulėti.

IŠVADOS

Kolegijų absolventų apklausa parodė nevisai pozityvų bendrąjį požiūrį į dėstytojų veiklą ir studijų dalykų turinį bei jų dėstytojų. Nustatyta, kad teorinės ir praktinės studijos ne visada suderintos (ypač specializacijos ar kvalifikacijos dalykų). Tarpdalykiniai ryšiai dėstytojams svarbūs programos kūrimo procese, bet ne tokie reikšmingi ją įgyvendinant. Galėtų būti efektyvesnės savarankiško darbo organizavimo formos. Kolegijų dėstytojams rekomenduotina didesnę dėmesį skirti rinkos ekonomikos erdvėje nuolat akcentuojamam dalykų turinio atnaujinimui. Kolegijų absolventų nuomonės tyrimo rezultatai atskleidžia neuniversitetinių studijų programos optimizavimo pagal dalykus racionalumą, kuris buvo sukėlęs ypač didelį studijų programų rengėjų nepasitenkinimą.

Šie rezultatai taip pat pagrindė praktinių studijų gerinimo būtinumą ir apskritai šios problemos sprendimo reikalingumą. Profesinė praktika yra atliekama labai skirtingo techninio ir organizacinio lygio įmonėse. Nors praktikos vadovas įmonėje padeda geriau suvokti studentui jo galimą darbo vietą ar jo būsimą veiklą, suprasti studijų ar atskirų dalykų reikalingumą, praktinį jų pritaikymą, kas antras absolventas vis dėlto norėtų, kad būtų gerinamas profesinės praktikos organizavimas, jos turinys ar laikas. O absolventų abejonės dėl pasirengimo darbui pagal profesiją dažniausiai yra susijusios su nurodomu praktinių įgūdžių nepakankamumu.

Tyrimo rezultatai sudaro prielaidas aktyviau siekti spręsti: 1) kolegijos dėstytojų, didaktinio ir dalykinio pasirengimo, konkrečių įgūdžių stokos, studijų turinio dermės su realia profesine veikla rinkoje problemas; 2) kolegijos dėstytojų-praktikų iš įmonių pasirengimo didaktiniam darbui, studijų proceso organizavimo ir žinių perteikimo problemas.

Kokybiškam neuniversitetinių studijų programų įgyvendinimui konkurencijos sąlygomis būtina tobulinti materialinę bazę. Pažymėtina, kad absolventai materialinę bazę vertino blogiau nei ekspertai, analizavę materialines sąlygas jų tirtoms programoms įgyvendinti. Ryškus poreikis gerinti aprūpinimą demonstracinėmis mokomosiomis priemonėmis, atskleistas vadovėlių trūkumas kolegijų bibliotekose.

REKOMENDACIJOS

Siekiant spręsti iškilusias neuniversitetinių studijų programų įgyvendinimo problemas ateityje naujų studijų programų rengimas turėtų būti grindžiamas išsamesne specialybių ir jų turinio poreikio analize, profesinių kompetencijų teorijos ir praktikos aspektų integracija, programos, kaip didaktinio darinio, išryškiniu. O programų atnaujinimas turėtų remtis jų rezultatyvumo analize, dalykų dėstytojų kokybės, jų logikos vertinimu.

Kolegijos dėstytojų, turinčių didaktinį pasirengimą stažuotės įmonėse ar prie kolegijų įmonių įsteig-

sumptions for the emergence of the statement that a teacher needs to improve continuously in pursuit of becoming competent and modern and being a solid authority.

CONCLUSIONS

The survey of college graduates viewpoint revealed a not totally positive general opinion to teacher activity and subject content as well as their teaching. It was determined that both theoretical and practical training are not always cohered (particularly of specialization or qualification subjects). Interdisciplinary relations are important for teachers in the programme development process, but they are less important in programme realisation process; the forms of organizing independent work could be more efficient. College teachers are recommended to devote more attention to the subject content renewal which is constantly emphasised in the area of market economy. The findings of research into college graduates revealed the rationality of optimisation of non-university study programmes according to subjects; whereas this optimization had caused great discontent on the part of study programme developers.

These research findings provided the basis for the necessity to improve the organization of practical training and in general raised the acuteness of this problem. Professional practice is performed in enterprises on a very different technical and organizational level. Though practice supervisor in the enterprise helped a student to better perceive his prospective working place and understand the importance of studies or separate subjects and their practical applicability, but each second graduate expressed the intention to have the organization, content and time of professional practice improved. The graduates' doubts due to the preparation to work according to the acquired profession were most often related to the indicated lack of practical skills.

Research findings create conditions for enhancing the search for solutions to the following issues: 1) the necessity to improve subject preparation and lack of concrete skills of college teachers who have didactical education and cohere study content with real professional activity in the labour market; 2) the necessity to improve the preparation of college teachers-practitioners from enterprises for academical work, study process organization and knowledge transmission problems.

Qualitative non-university study programme realisation under the conditions of competitiveness requires for the improvement of material basis. It is worth noting that the graduates assessed the material basis worse than the experts, who analysed the material conditions used in the implementation of the programmes under investigation. The need to improve the provision of demonstrational teaching aids and lack of textbooks in college libraries were revealed.

RECOMMENDATIONS

In pursuit of providing solutions to non-university study programme realisation problems in the future, the development of new study programmes should be based on a more comprehensive needs analysis of specialities and their content, integration of profession competence theory and practice aspects, highlighting the programme as a didactic formation. Whereas programme renewal should be grounded on the analysis of their efficiency and assessment of subject teaching quality and logics.

Traineeships of college teachers, who have a didactical educational background, in enterprises or practical training centres estab-

tuose praktinio mokymo centruose padėtų užtikrinti studijų turinio sąsają su veiklos pasaulio poreikiais, o teorinių studijų sąsają – su praktinėmis studijomis, kas sąlygotų geresnę absolventų integraciją į darbo rinką.

Sukurta dėstytojų praktikų integracijos į neuniversitetinių studijų procesą strategija padėtų išspręsti problemas, susijusias su didaktinių žinių bei įgūdžių stoka, ir padidintų šių specialistų svarbą įgyvendinant neuniversitetinių studijų programas.

lished at college enterprises could ensure the link between study content and the needs of the world of work, the link between theoretical teaching and practical training thus leading to a better integration of the graduates into the labour market.

The created strategy for teacher practitioner integration into the non-university study process could help to solve the problems related to the lack of didactical knowledge and skills, and could increase the importance of these specialists in the realisation of non-university study programmes.

LITERATŪRA / REFERENCES

- Bitinas B. (1998). *Ugdymo tyrimų metodologija*. Vilnius: Jošara, 245 p.
- Bitinas B. (1996). Apie teorijos ir praktikos santykį rengiant specialistą // *Studijos aukštojoje mokykloje: pranešimų medžiaga*, 2 knyga. Kaunas: Technologija, p. 3–7.
- Broadfoot M. Patricia (1996). *Education, assessment and society. Buckingham-Philadelphia: open university press*, 204 p.
- Bromme R. (2002). Teacher Expertise // *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Internetinis adresas: <http://web17.epnet.com/citation.asp?tb=1&ug=sid+48C1188>. Puslapis aplankytas 2004 m. gruodžio 18 d.
- The Bologna Declaration* (1999). Internetinis adresas: http://www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/education/Higher_education/Activities/Bologna_Process/Bologna_Declaration.asp. Puslapis aplankytas 2000 m. rugsėjo 9 d.
- Dudėnienė V. (2004). Šiaulių krašto vadybos, teisės ir kalbų kolegijos 10-ies metų veiklos apžvalga // *Nevalstybinės kolegijos – aukštojo mokslo metamorfozės: konferencijos medžiaga*. Šiauliai: ŠU, p. 4–6.
- Hämäläinen, K., Haakstad, J., Kanagasniemi, J., et al. (2001). *Quality Assurance in the Nordic Higher Education*. Helsinki: European Network for Quality Assurance in Higher Education, 38 p.
- Higher quality (1999). *The bulletin of the Quality Assurance Agency for Higher Education*, November 1999 (No 6). London: The Quality Assurance Agency for Higher Education.
- Quality procedures in European Higher Education*. (2003). Helsinki: European Network for Quality Assurance in Higher Education, 41 p.
- Jankauskienė J., Liepuonienė R. (2005). Lietuvos binarinės aukštojo mokslo sistemos efektyvumas // *Šiuolaikinių Europinių aukštojo mokslo plėtros tendencijų iššūkiai Lietuvos aukštojo mokslo sistemai: pranešimų medžiaga*. Klaipėda: KU, p. 78–86.
- Laužackas R. (2002). Žinių visuomenės iššūkiai ir profesijos mokytojų tęstinis mokymas // *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 4. Kaunas: VDU, p. 16–25.
- Laužackas R., Pukelis K. (2000). Kvalifikacija ir kompetencija: samprata, santykis bei struktūra profesijos mokytojo veiklos kontekste // *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 3, p. 10
- Laužackas R., Danilevičius E., Gurskienė O. (2004). *Profesinio rengimo reforma Lietuvoje. Parametrai ir rezultatai*. Kaunas: VDU, 236 p.
- Pukelis K. (1995). *Mokytojų rengimas ir tautos kultūra*. Kaunas: Aušra, 195 p.
- Profesinis rengimas kaip priemonė užtikrinti socialinę ir ekonominę koheziją (1999). Internetinis adresas: [http://www.etf.eu.int/WebSite.nsf/Pages/38E26F6DB47FA2EAC1256D030032FAA2/\\$FILE/LT_ETF01_SocExc_01_EN.pdf](http://www.etf.eu.int/WebSite.nsf/Pages/38E26F6DB47FA2EAC1256D030032FAA2/$FILE/LT_ETF01_SocExc_01_EN.pdf). Puslapis aplankytas 2001 m. spalio 10 d.
- LeMaitre M., J. (2003). How to assess academic programs. Paper presented at Fundamentals of Quality Assurance, Pre-conference Workshop I, INQAAHE Biennial Conference, Dublin, Ireland.
- Lindeberg T., Riemann S. (2002). Systematic evaluation in an international context: A small country perspective. Paper presented at 24th EAIR Forum in Prague. Czechia.
- Ramsden P. (2000). *Kaip mokyti aukštojoje mokykloje*. Vilnius: Aidai MM, 351 p.
- Tūtlys V., Misiūnas M. (2003). Studijų kokybės užtikrinimas kolegijose: situacija, problemos ir perspektyvos // *Studijų kokybės užtikrinimo sistemos modeliavimas pasaulinės patirties kontekste*. Konferencijos medžiaga. Kaunas: VDU, p. 69–76.
- Stanišauskienė V. (1998). Dėstymo ir mokymosi santykis aukštojoje mokykloje // *Edukologijos studijos Lietuvos mokyklai: KTU edukologijos aukštųjų studijų mokslo darbų rinkinys*, p. 158–166.
- Statistikos departamentas (2004). *Švietimas 2003*. Vilnius, 113 p.
- Valiuškevičiūtė A., Druskytė R., Mikutavičienė I. (2003). Universitetinių studijų kokybės vertinimas: akademinės bendruomenės požiūris // *Studijų kokybės užtikrinimo sistemos modeliavimas pasaulinės patirties kontekste*. Konferencijos medžiaga. Kaunas: VDU, p. 39–46.
- Vroeijenstijn A. I. (1995). *Improvement and accountability: navigating between Scylla and Charybdis*. London and Bristol Pennsylvania: Jessica Kingsley Publishers, 188 p.

*Įteikta 2005 m. spalio mėn.
Delivered 2005 October*

GINTAUTĖ ŽIBĖNIENĖ

Mokslinių interesų kryptys:
studijų kokybės užtikrinimas, studijų kokybės vidinis ir išorinis vertinimas, vertinimo gnoseologija, vertinimo metodologija, studijų programos vertinimas, studijų kokybės vertinimo modeliai, dalyko kokybės vertinimas.

GINTAUTĖ ŽIBĖNIENĖ

Research interests:
study quality assurance, study quality internal and external assessment; assessment gnoseology, assessment methodology, study programme assessment, study quality assessment methods, subject quality assessment.